

ŠIAURĖS ATĒNAI

2012 m. kovo 23 d. Nr. 12 (1078)

ISSN 1392-7760

Kaina 1,90 Lt

Tomo Marcinkevičiaus odisėjų tēsinys — p. 3

Iš Viktoro E. Franklio memuarų — p. 4

Ar slemas tampa prekės ženklu? — p. 9

Anonimas recenzuoja Anonimą — p. 12

Neparašytas kūrinys apie šerną ir pirata

ADOMAS PŪRAS

Esu specialistas, ir man skauda akis. Nenuildamas dirbu su specializuota literatūra, kuri man kartais atrodo įdomi, o kartais ne. Grožinės neskaitau jau trejus metus, nė vienos knygos (tik šiomis dienomis prieš miegą ėmiau vartyt) Jameso Hoggo *The Private Memoirs and Confessions of a Justified Sinner*, bet per daug skauda akis). Gal ir per smarkiai pasakysiu, bet ēmiau šlykštėtis literatūra. Kodėl taip nutiko, tikrai pasakyti negaliu, bet man atrodo, kad meninių tekstai dera ne prie bet kokių gyvenimo. Taip jau susiklostė, kad kiekvieną geros grožinės literatūros puslapį ēmiau skaityt kaip priekaištą savo gyvenimui, jog negyvenu taip, kaip pageidautu žmogus kitoje knygos puslapių pušeje. Ne tik nebeskaitau, bet ir neberašau (išskyruši ši kartą, tačiau ši istorija yra visai kas kita). Mano mintims ir tikslams įgavus kryptį, bet koks literatūrinis blaškymasis atrodo nenaudingas, o galbūt ir pavojingas. Visi tie priekaištai.

Gailiuosi tik vieno – kad taip niekada ir neparašiu kūrino apie šerną, matymą viena akimi, pirato figūros klišės ir prisiminimo žavesio aiškinimą persikūnijimu iš pirmojo asmens į trečiąjį.

Regis, tai buvo 2008-ųjų vasara, kai karštą vidurdienį su draugu sėdėjome prie Baltijos jūros ir gurkšnojome šampaną. Staiga nejučia užmerkiau vieną akį ir imiliu žvilgsniu pažvelgiau priešais save atmerktą akimi. Vaizdas užsivérė blakstienomis rėminamu paveikslu, kurio santykinis ribų griežtumas, nebūdingas regėjimui abiem akimis, tarsi ištraukė mane iš stebimos aplinkos ir suteikė akimirkai dar niekada nepatirto žavesio: žuvėdra iškrenda į ratą, puola į vandenį grobio ir netrukus iš jo pasišalina. Ir visa tai galima daugiau mažiau tiksliai fiksuoти, kas sunkiai įmanoma žvelgiant abiem akimis. Ypač ties nosimi vaizdo ribos tampa iš tikrių griežtos.

Zinoma, tai tik vėlesnis bandymas aiškinti, kodėl tuo metu buvo malonus. Ši neužbaigta, padrika teorija greičiausiai neturi nieko bendro nei su ta akimirką prie jūros, nei tuo labiau su dabartimi – tos teorijos aš nebesuprantu ir beveik nebejaučiu to, ką ji turėtų paaiškinti. O dėl paties tos akimirkos smagumo, tai gal tiesiog viskas dėl šampano, dėl burbuliukų.

Šiaip ar taip, tada norėjosi kažką apie tai parašyti, susieti tai su kitais mane dominusiais klausimais.

Kai buvau kiek jaunesnis, žavėjausis prisiminimais. Turbūt daugelis yra kada nors susimąstęs apie tai, kad net patys smagiausi patyrimai prisimenant regisi kažkaip gražiau ir užbaigiau nei tuo metu, kai jie iš tikruju buvo patirti. Dabar taip nebegalvoju, kiekvieną dieną priimai kaip dovaną, rytais greitai pašoku iš lovos, o po praeitį kuitis nebemėstu – niekada nežinai, ką ten gali rasti. Bet tada norėjosi rasti paaiškinimą. Kodėl net ir pačios rečiausios, išpūdingos gyvenimo akimirkos patyrimo momentu būdavo nusėtos kažkokais trikdžiais ir tik laiku pasislinkusios į praeitį prisiminime įgaudavo savo aukščiausią, maloniausią formą? Atsimenu, kitados traukinyje pamaniau, kad dabartį patiriame pirmuoju, o praeitį trečiuoju asmeniu. Dabarties „aš“ prisiminime tam-pa dabarties „aš“ stebimu „jis“, o tai yra geriau. „Jis“ neturi vidas, todėl nepatiria jokių fizinių ar psichologinių trukdžių. „Jis“ tik graži nuostabios akimirkos detalė. Regis, keliis sakinius apie tai yra brūkštelėjęs Schopenhaueris.

Ir vėl šiandien šito nebejaučiu, tačiau reikalas tas, kad tarp šių dviejų patyrimų – prisiminimo ir žvilgsnio viena akimi – anuomet man vaidenos kažkoks panašumas, analogija: abu jie buvo pranašesni, tarytum pilnesni už išprastą būvį, abu ištraukdavo mane iš aplinkos ir leisdavo ta aplinka žavėtis iš išorės, o kitaip juk ir negalima niekuo žavėtis. Taip tuomet atrodė.

Kartą Juodkrantėje vaikštinėdamas po pušynus mąčiau, kaip šitas dvi idėjas įliteratūrinti, igyvendinti, įdėti į sugalvotą gyvenimą.

Istorija turėjo būti keista. Tuo metu, kaip, regis, lig šiolei, Neringa turėjo problemų dėl šernų, todėl „miesto“ savi-

ratas tamsoje susiorientuodavo kur kas geriau ir staigiau. Gera, realistiška versija. Kažkas pasakojo apie tai skaitęs. Kitas pažįstamas apie tai žiūrėjo televizijos laidą („Mythbusters“).

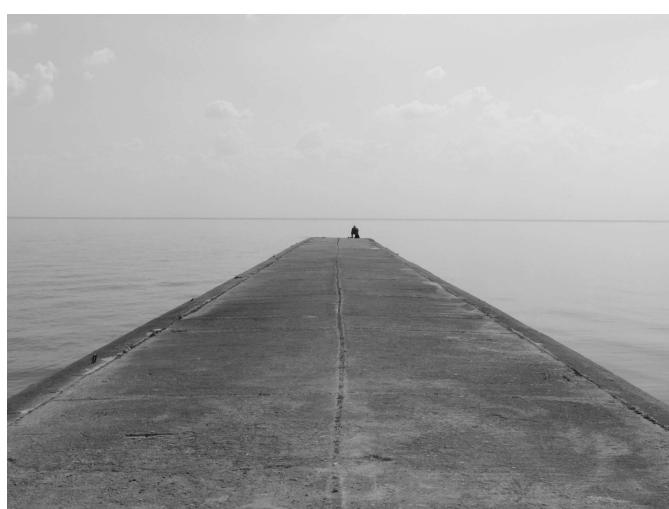
Piratas turėjo atmetti ši šerno spėjimą, nors ir būtų pripažinės, kad nekantrauja išvysti dvesiančio gyvūno baigtį. Toliau būtų aptariama manoji mintis apie estetinius žvilgsnio viena akimi pranašumus. Ir dabar kartais patikrinu ir išitiškinu, jog žiūrėti į jūrą viena akimi yra kažkaip malonai keista, galbūt dėl to, kad tokiu žvilgsniu aprigojama begalybė, o galbūt dėl televizoriaus, kuris mus įpratino vaizdą matyti rėminamą ekrano. Todėl pirato, jūros žmogaus, kurio vieną iš akių klišė apriso raiščiu, figūra man labai tiko. Tačiau ką man reikėjo rašyti? Aiškinti skaitytojui, kad perrištas pirato akies klišė slepia istoriją apie estetinės beprotynės apsėstą piratą, kuris dėl regos ribų ir blakstienomis rėminamo paveikslu pakelė prieš save ranką ir išsikapojo aki, o kiti piratai iš pagarbos ēmė ryšeti ant vienos akies raiščių, kol galiausiai tai tapo savo šaknis pamiršusia tradicija? Man taip rašyti nesinorėjo. Tai nė kiek ne geriau už prastą anekdotą, kai pašnekovas pirato paklausa, kodėl šis ant akies ryšis raiščių. Piratas paaiškina, kad jam i akį pridirbo papūga, o kandangi kablys vietoj pirštų įstatytas buvo visai nesenai... Yra daug panašių anekdotų, bet vargu ar jiems būtų atsiradusi vieta kūrinyje, kurio neparašiau.

Eksperimentavau ir dar su vienu potyriu, su kuriuo taip pat galima žaisti prie jūros. Kaip žinoma, jei priglaudi prie vienos akies delną, tuomet šiek tiek jį atitrauki ir pažvelgi priešais save abiem akimis, bangujančią jūrą dėl akivaizdžių priežasčių išvysti savo delne.

Sakykime, galėjo būti taip. Jeigu minėtasis mitinis piratas ketino sau pašalinti vieną akį, būtų logiška, jei prieš lemiamą žingsnį jis dažnai būtų eksperimentavęs užsidengdamas akį delnu (aišku, jis būtų galėjęs tiesiog ją užmerkti, bet tiek jau to, vis tiek šio kūrino neparašiau). Sykį atitraukdamas nuo akies savo purviną delną tame piratas išvysta jūrą, ir jį ima kankinti mintis, kad, pašalinus vieną akį, bangos jo delne daugiau niekada nebebanguos. Reikia rinktis vieną iš dviejų, ir piratas nesimėto – aukoja ką tik atrastus regėjimus delne ir lieka prie vandenės rėminančio žvilgsnio viena akimi (kita išduriamą). Savo ryžtingą apsisprendimą atmetti alternatyvos gundymus jis pažymi nusikirdamas plaštaką, kurioje išvydo jūrą – iš čia kablio klišės kilmė. Kitame delne maniškis piratas būtų išsituivras bangą. Bet šernas to nebūtų supratęs. Nesuprantu ir aš. Visa tai liko neparašyta, ir nežinau, kokius galutinius paaiškinimus Neringos savivaldybės samdinys galiausiai būtų pateikęs savo aukai šernui.

Serno vaidmens neapibrėžtumas – kita neparašyto kūrino problema. Pirma, neįsivaizduoja, kaip būtų reikėjė parašyti šerino pastabas regos klausimais. Mat šerino snukis su planuotas visiškai kitaip nei žmogaus veidas. Nežinojau, kaip ir kiek kertasi dviejų šerino akiių matomumo laukai, jei išvis kertasi. Nežinojau, ar į tuos laukus patenka šerino šnipas. Jei taip, kaip jis matomas žvelgiant viena ir kaip abiem akimis? Žiūrėdamas į šerino snukio fotografijas, spėju, kad jūros savo kanopoeje jis neišvystyt, bet visa tai tik neįmanančio žmogaus spéléionės, kurias reikėtų rimtai tikrinti literatūroje arba konsultuotis su specialistais. Galbūt ir mielas užsiėmimas, tačiau visuomet yra svarbesnių reikalų.

Antra, šernui būtų kliuvusi nepavydėtina užduotis megzti ryšį tarp savo aistros prisiminimams ir pirato žaidimų su reaga. Tam man trūko sofizmo. Atsimenu tik planavęs šerino prašysiantį pirato jo nenudobti. Riestasnukis norėjo su mirtinga žaizda kankinti taip ilgai, kad prieš mirtį pašnekęs su piratu dar kartą išgyventų prisiminime, trečiuoju asmeniu, kaip vakarais išisukęs tarp samanų megdavo prisiminti savo bebabimius dienos nuotykius įvairiausiuose Kuršių nerijos kampeliuose. Neįmanoma šernui būtų prisiminti tik pačios mirties.

Martos Vosylėtės nuotrauka

Tada piratas sužeistam gyvūnui ima papunkčiu dėstyti jo padarytus nusikaltimus: išknisti gėlių darželiai, išknistos žemės aplink Raganų kalno skulptūras Juodkranteje, eismo dalyvių trukdymas apsiėdimo ir narcisizmo sumetimais (liga – *celebritatis*), besaikis dauginimasis ir t. t. Galiausiai riestasnukis (nežinau, ar šitas žodis būtų atitinkęs neparašyto kūrino nuotaiką) pertraukia savo žudiką:

„Akimis žmonių, kurie tave nusamde, kiekviena mano gyvenimo akimirką buvo nusikaltimas. Net jei privalai išvardinti tik svarbiausius nusizengimus, vis tiek sulauksite tamsos. Ar tuomet savo raiščių permesi ant kitos akies ir mano mirtį stebési prie tamsos pripratinta akimi?“

Beveik nieko daugiau šiame sename „Word“ dokumente nerandu, išskyrus vieną visai į puslapio (pirmo ir vienintelio) apačią nustumtą sakinių:

„Kai būtinybė pavagia pirato akį, o klišė ją aprišā rausva skara, pamažu piratas supranta, kad savo žaizdotame delne jis niekada nebeįmatys jūros, kuri drauge su kitais jūros žmogaus regimais nebeištrūks iš blakstienomis rėminamo paveikslu, – pirato siela ima keistis.“

Neparašyto kūrino ambicijos gerokai lenkė mano kantybę ir pasiryžimą sunkiai dirbtį su sakiniu. Pagrindinė problema buvo piratas, tiesiog perkrautus prasmėmis, tarp kurių nebeįpėgiu išlaikyti logiško ir kūrybingo santykio. Šerino ir pirato dialoge turėjo būti suprišintos bent trys pirato figūrų supančias klišės aiškinančios teorijos. Pirminis šerino klausimas (viršuje) remiasi aiškinimu, esą piratai raiščių ant vienos iš akių ryšėdavo tam, kad šioji priprastų prie tamsos. Piratui nusileidus grobio į tamsią užpulto laivo gilumą, raiščis būdavo permetamas ant kitos akies, ir taip pi-

Mūsų butą užpylė

Tai visuomet nutinka netikėtai – niekas nepraneša, kad būtume pasiruošę, nekabina skelbimų laiptinėse, nerengia mokymų. Tiesiog vieną dieną iškrenta sniegas ir gatvėmis riedantys automobiliai sumažina greitį. Mieste sumažėja žmonių, parduotuvų vitrinose prislopsta šviesos, karameliniai saldainiai nebetirpsta delnuose, o gaisrininkai lipa kopėčiomis į dangų ir netrukus iš ten pažyra spindinčių varveklų lietus. Jie išstirpsta tik parnešti namo, ant virtuvės stalos lieka nedidelė balutė, nuo kurios prasideda ne tik ašaros, bet ir potvyniai. Keliaujantys iš buto į butą, aidintys sienų plyšiuose, kvepiantys prakaitu ir cigarečių dūmais. Tik stiprūs išpūdžiai išlieka ilgai. Daug ilgiau negu neteisingai gauta grąža ar su kiekviena diena vis labiau plyšančios pirštinės. Iš vienos pusės jos liečia mano odą, iš kitos – stingantį šaltį, kurio atakos lengvai braunasi pro medvilnės karius ir be jokių sentimentų okupuoja paskutinių rausvumą, neįstengiant atsilaikyti prieš jėgą, kuri be jokių pastangų perskiria vandenį ir parklupdo žmones.

Viskas vyksta labai greitai. Kūnai apšarmoja, pasidengia plona nevilties skara ir išnyksta. Niekas net nepastebi, kad tai īvyko. Visi ir toliau skundžiasi nedraugiškais kaimynais, keiksnoja plyšančius batus, laukia pavasario. Tuo tarpu atvésusios rankos braukia vieną eilutę po kitos ir niekaip negali sušilti. Nepadeda netgi glauystomas prie keliaus šiltesnių paviršių – jos vis tiek dreba tarsi traukinys, nešantis mūsų gyvenimus iš vieno miesto į kitą. Esame naivūs ir dažnai klystame įsivaizduodami, kad tie gyvenimai – tai auksiniai kiaušiniai, kuriuos deda iš pasakų atplasnojusios vištros, prilesusios stebuklingų grūdų. Esame naivūs ir tai yra mūsų išsigelbėjimas. Būtent todėl, net supratę savo kliaudas, nenustojame tikėti, kad mes, mūsų kraujas – tai nesibaigiantys galimių šaltinių rojus suduose. Šaltiniai, kuriuose maudosi nuogos moterys ir vyrai, nesigėdijantys savo tobulų kūnų. Jaučiamė – kiekvienas kūnas yra tobulas, kiekvienas bučinys – vis sunkiau pakartojamas. Tačiau visi šie vaizdiniai trunka tik tol, kol prisvyla keptuvė ir, valgydami pridegusių kiaušiniene, dar kartą beviltiskai nusprenžiame, kad esmė slypi visai kitur.

Mes net nesiruošiame jos ieškoti, mums patinka gyventi nežinomybėje, nes taip nesame už nieką atsakingi. Taip gyventi mums gera ir visiškai neskauda. Patinka gręžti skudurus, kišti juos po durimis ar kitomis nesandariomis angomis ir abejingai stebeti, kaip pro kaimynų lu-

bas nepaliaujamai teka vanduo. Abejonės išsklaido tik grįžus namo. Tuomet net menkiausias lašas virsta nesibagiančia Sizifo kančia. Merkti ir gręžti, semti ir pilti, skalauti ir plauti. Ir taip toliau, ir panašiai. Kol lieka tik drėgmės kvapas ir apsunkusios bei išbrinkusios rankos. Jos tarasi veidrodis, kuriame lengva išskaityti senatvę. Ji nesislepija. Priešingai – pasirodo visu savo gražumu, kiekviena raukšle ir randu, kurių daugelis jau nebetri savo istorijos.

Dabar jie visi – tik vienas nuotyki. Vis labiau ir labiau mirgantis pasvirusioms pušims šukuojant į traukinį atitekantį šviesos srautą. Ir jeigu ne balta pieno (alaus?) puta pasidengę laukai, vėl grįžtum į pavasarį ir net nesusimastytum apie tuos, kurie taip lengvai ir paprastai išnyksta. Su kiekviena minute jų vis daugiau ir daugiau. Hipotetiniai kaulai, hipotetiniai plaukai, hipotetinės dėmės ant pilko kareivio munduro. Šis dyla su kiekviena tokia mintimi, kol galiausiai jo nebelieka ir šalčio legionai yra pasmerkti triumfuoti. Tačiau čia plūdė netikėtai virpteli ir sapnas baigiasi. Ir tą akimirką, kai ištrauki save į kitą krantą, pajunti, kad rankos neiprastai šiltos, o apšarmoje galvos apdangalai – visiškai nereikalingi. Taip vidus triumfuoją prieš išorę, o žmogus – prieš patį save. Tuomet jau nebesinori vengti kaimynų, mesti į jų pašto dėžutes nusibodusių reklaminių lankstinukų ar dulkinti balkone kilimų, pučiant stipriam šiaurės vėjui. Tuomet jau netgi prisivilusi kiaušinė tampa be galio skani, nes ją kepusios rankos nebéra neatpažįstamai svetimos. Jos glosto keliai kartus šiltesnius paviršius ir prisimena visus traukinius bei visas keliones, kurios alsavo šiluma ir niekuomet nesibaigiančiais įdomių knygų puslapiais.

Jos glosto tave ir atpažisti jose ne tik namus, bet ir tą nepakartojamai ramią, vaduojančią tylą. Vidinę ramybę, kurios nebetrakto nešiliaujantis laikrodžiai tikslėjimas, virstantis sprogesusiai vamzdžiai ir erzinančia dėme ant lubų, iš kurios sunkiasi ir kapsi vanduo. Taip teka laikas. O kai jis sustoja, ir išnyrame iš tunelio, žodžiai „mūsų butą užpylė“ téra tik smagi istorija, kurią pasakodamas nejauti jokios nuoskaudos. Vien tik džiaugsmą, buvimą kartu, burnoje tirpstanti purios kiaušinėnės skonį.

PAULIUS NORVILA

VIKTORIJA RIMAITĖ

Broliai

*Buvo Dievas, dabar tik kryžius,
ką darysim, brolau, jau lyja
ne žiedais, ne lašais, o žodžiais,
iš kurių sudėliot kalaviją, sako žmonės,
būtų lengviausia, bet eini ir
dairaisi aplinkui: čia susikalėm tvora,
čia suskaldėm vežimą, čia kas vakarą
iš savo lovą žmonės tempia ir lagaminą
iš nelaimės, iš skausmo, iš džiaugsmo,
nes neturi nei jausmo, nei laiko,
čia, brolau, mes palikime tarpą*

*Taip ir lijo lietus, kol nuplovė
dievus ir pamirštą laiką,
liko durys, brolau, mums tik durys.*

Iš nesugrižtamųjų

*Beveik ruduo, brolau, net musės žaidžia karą,
tyku, sakai? bet vos primerk akis
ir durys užsidaro – už uždangos žmogus
vaidina lietu: pabyra šukėmis ant
grindinio, grindiniu ant šukiu ir
staiga dangus dangum, bet mūsų
kelias žemėj, iš priekij, nes atgal
néra kur trauktis – čia seklumas
paklydė skruostuos, vanduo pametęs krypti
nusėda akyse ir naują vagą gremžia
iš vasaros į rudenį, apsunkusi, antai –
įkalintą lyg dievą, rymantį ant kryžiaus.
Išsemk, brolau, ši vaizdą, šiąq vienatvę
nelyg stebuklą vaiskiai atsimerkus –
uz uždangos staiga pradėjo lyti.*

Laiku ir nelaiku

Nepaklusnumo link

„Tikėkite manimi, ateina dienos, – tai VIEŠPATIES žodis, – kada sudarysiu naują sandorą su Izraelio namais ir Judo namais. Ne tokią sandorą, kokią buvau sudaręs su jūtėvais tą dieną, kada paėmęs juos už rankos išvedžiau iš Egipcio žemės. Nors aš buyau jų Valdovas, o jie sulaužė manąjį sandorą, – tai VIEŠPATIES žodis. O šitokia yra sandora, kurią sudarysiu su Izraelio namais, atėjus toms dienoms, – tai VIEŠPATIES žodis, – įdiegsiu jiems savo įstatymą, jį įrašysiu jiems į širdį. Tada aš būsiu jų Dievas, ir jie bus mano tauta. Ir neberekės bičiuliu raginti savo bičiulį ar broliai savo brolį: „Pažinkit VIEŠPATI!“ Visi, maži ir dideli, pažins mane, – tai VIEŠPATIES žodis, – nes jų kaltę ateisiu ir jų nuodėmės daugiau nebeatminsiu.“

Jer 31, 31–34

Pranašas Jeremijas byloja plačiai išsibarsčiusiems kadaise egzistavusiu, bet jau seniai sunaikintų karalystę palikuonims, gal dar ir menantiems kažką iš savo protėvių pasakojimų. O gal ir nelabai ką. Bet šiuo laiku, su šiuo bylojimu, su šiaisiai pažadais įrašyti širdyse įstatymą (hebraiškai – Torą, kas reiškia Mokymą) prasidėjo kažkas nauja. Palengva, žingsnis po žingsnio, kuriasi bendrija, erzinusi ir tebeerzinanti kaip radikalūs nepataisomi „kietasprandžiai“... Ne apie lietuvius ir ne apie žemaičius čia, net jei ir didžiuoja-

masi tokiu pačiu charakteriu. Tik va – vis dar kuriamos savos toros, kurios lyg ir turėtų sukurti tą naują „seną kietaspandžių lietuvių“, nekenčiantį nei Rytų, nei Vakarų, besidžiuojančią savo prigimtine skaista, dora ir sarmata, šalia kurio nebebus vienos visiems kitiems su „sulūžusiai moraliniai stuburais“, kuriems blogis virsta *blago*, anot vieno mūsiškio „pranašo“... Nesvarbu, kad šiandien jų nedaug. Tų, kurie klausėsi ir patikėjo pranašu Jeremiju, kurie dejosi į širdį jo žodžius, kurie ištekėjo pasakojimais apie protėvių žygijus ir nuopuolius, išaukštinimą ir pažeminimą, sukūrimą ir sunaikinimą, tada taip pat buvo nedaug. Bet jie sukūrė istoriją. Nes sukūrė viską pakeisiančią metaforą. Torą. Paklusus jai, nebepaklūstama tiems, kurie reikalauja paklusnumo, pasitelkė politinę ar karinę galią. Ir savo politinė galia, ir valstybinė nepriklausomybė nuolat pasirodo pragaištinos ir prievertinės, kaip ir visos kitos, palengva ardančios ir graužiančios „moralinių stuburų“, kurio stiprybę buvo Tora. Kai Tora širdyje įrašyta, nebepaklūstama ir tiems, kurie skelbiasi vieninteliai turę raktus į tikrąjį Toros pažinimą ir išigeidžia tapti tarpininkais tarp tavęs ir to, kuris įrašo tavą širdyje Torą. Tarpininkai neberekialingi. Kiekvienas atsako pats už save. Argi ne tą galėtų reikšti eilutės, kurios eina prieš pat šias, pacituotas viršuje? „Tomis dienomis žmonės nebesakys: „Tėvai valgė rūgščias vynuoges, bet dantys atšipo vaikams! Ne! Kiekvienas mirs už savo paties kaltę: dan-

tys atšips tam, kas valgo rūgščias vynuoges.“ Nuo šiol dantys atšimpia tam, kuris valgo, o ne kažkam, už ką manaisi atsakas, lyg būtum tarpininkas.

Širdyje įrašyta Tora išlaisvina, nors ir padaro vienišą, padaro balta varna, atmesta buvusių bendrų, kurie taip ir liko labiau pasitinkintys ne Tora savo širdyje (o gal jos ten ir néra?), bet institucijų galia, bendrija, kuri ima skelbtis vienintele, turinčia išgelbėjimo priemones. Joms tarnauja lyg pačiam Dievui, minta jų duona ir vynu, randa ten prieglobstį ir dvasinį bei intelektualinį saugumą. Nieko čia blogo, žinoma, nieko blogo, gal net ir *blago* visa tai... Juk, šiaip ar taip, visi einame prie to, kad vieną dieną visiems bus įrašyta Tora širdyje, ir sukursime laisvą žmonių bendriją. Kada nors. Gal „kitame gyvenime“. Arba tada, kai sugrišime į savo miestus, atmetę ne tą maištingumą, kuriam skatina Tora, ir pripažinę, kad tas, kuris įdiegė naują Torą, sukūrė kažką naujo šiame pasaulyje: „Sugrižk, mergele, Izraelio tauta, sugrižk atgal į šiuos savo miestus. Kiek ilgai dar syruosi, maištingoji dukterie? Juk VIEŠPATS sukūrė naują dalyką žemėje: moteris apkabins vyra.“ (Jer 31, 21b–22) Esimė, aišku, ne vyras ir ne moteris, bet anksčiau kai kam neįsivaizduojama laisvę ir drąsa (s)teigtis save nepaisant nieko, tik tos Toros širdyje.

-akp-

Kitas numeris išeis balandžio 6 d.

Zlotai ir grivinos, ir rubliai, ir lėjos (ir be kelių kapeiku 4000 km autostopu) (5)

Siurrealizmas

Būti keisčiausioje situacijoje, kurioje galėtum šiuo metu būti, yra keista. Akinamo stiprumo šviesos blyksniai, smegenų bangos sustoja daliai sekundės vien tam, kad stai-ga pajustum, kur ir kaip esi ir kaip tai neitikėtina. Būdinga alkoholi-kams, narkomanams, kelauto-jams. Stabtelėjimas prie raudonos šviesos, metas, kai išjungi radiją ir gali aiškiai jausti smilių savo paties šnervę. Tuos, kurie šiuose momentuose užstringa tiek, kad pamiršta išplauti virtuvės grindis, indoktrinuoje ima laikyti praras-taisiais: bastūnais, filosofais, ligoniais. Ak, ir tas klausimas „Kodėl būtent man?“, į kurį atsakymas vienas: „Nes jei ne aš pats, taip nebūtu.“

Ar šiame furgone lyje iš tiesų norėjau atsidurti? Apendi-citiškas skausmas dešinėje pusėje verčia pasaulį vertinti ne-pernelyg drąsiai. Didžioji pastangų dalis šiuo metu sunau-dojama įtikinti save patį, kad viskas bus gerai. Skamba optimistiškai, bet šypsotis aš negaliu: neturiu nei kelionės drau-dimo, nei gausybės pinigų. Matas Šalčius mirė nuo drugio Peru, o aš, jei neplyš žarna Padniestrės Moldovos Respublikoje, visai gali būti, išprotėsi nuo hipochondrijos Moldo-vioje arba Rumunijoje. Stovėjau prie kelio su ženklu „Tiras-pol“, furgonėlis sustojo, vairuotojo žmona atidarė duris, aš pažiūrėjau į ją, ji pažiūrėjo į mane. „Tai į Tiraspoli, ar ne?“ Itarimas, kad šis reisas – mokamas, buvo pasmerktas pasi-tvirtinti, bet mažiausiai prie ligos nuo jautos man reikėjo pa-pildomos itampos pilkoje Odesos pakelėje, tarp dešimčių kitų autostopininkų-maršrutkininkų.

Per staigiai susilenkus žiauriai skauda: į furgonėlį tie-siog įgriuvau, ištaškydamas visus keleivius kuprine ir nu-mindamas kiekvieną pėdą. „Tai, blet, jaunuoli, žiūrėkit, kur einat!“ – rėkia ant manęs senę, turinti visus esmiškai šlykš-čios asmenybės atributus: plonas kietai sučiauptas lūpas, al-koholio tvaiką, pudruotais pūkeliais apaugsias bespalves raukšles, plačiakraštę juodą „Prancūzija Sovietų Sajungoje / Auksė Aukštikalnienė“ stiliaus skrybėlę ir akinius tamsin-tais stiklais. Ar vien pastarųjų neužtektų neapykantai? Gal-būt. Esate kada nors sutikę tikrai malonų žmogų, kurio akių stiklai buvo kavos su pienu rudumo? Tieki siurrealizmo senei negana – jি ima kažką postringauti ir kabintis man į parankę, lyg ir taikosi muštis... „Atsirašau, aš ne itin gerai suprantu rusiškai...“ – lemenu. „Tai ko tau čia iš viso?“ Eeee...

Viską paaiškina jaunuolis, sėdintis priešais bobutę: teta iš Ukrainos pakraščio, dirba Odesos turguje, buvo metas važiuoti namo, su draugėmis padarė po kelių keliolika stik-liukų konjako... Užtai dabar elgiasi kaip prisukama lėlė, kurių diagnozuota šizofrenija. Kreipiasi į pakelėvius. Kreipiasi į save. Kreipiasi į vairuotoją. Užsnaudžia. Daina ape-liuoja į dievybes. Pratrūksta nerūšliai sakiniais. Pyksta ant visų. Ima mušti sūnėnā. Vėl užsnaudžia. Tik visi lengviau atskripia – pavunda: „Stok! Stok, pasakiau!“ – ima rėkti. Išlipa. „Važiuoti? – – – klausia vairuotojas. „Palaukit“, – mal-dauja sūnėnas. Teta kryžiumi prigula ant kelio. Sūnėnas nu-velka į pakelę. Kelias minutes pastovime. Sūnėnas jau eina sumokėti ir, matyt, taip ir likti stepių viduryje, tik opa – ir tetulė pašoka, ima veržtis į furgonėlį. Važiuojam. Užsnaudžia. Pabunda. Kviečia mane šokti. Mandagiai atsisakau. Keikiaski...

Aš žiūriu pro langą į krentančią prietemą, man visai nei juokinga, nei liūdna – man tiesiog smagu, kad aš tarp žmonių ir važiuoju tiesiai į Tiraspolį. Jei ilgai nesijudinu, ne-skauda šono, ir kelioms sekundėms galiu pamiršti apie gal-voje kurpiamus planus. Laukti iki galo? Kai jau plyš ta ne-lemta akloji žarna – ir kam jos reikia?! – nebebus kur trauktis? Gal eiti į ligoninę iš karto, kreiptis į draugus, prašyti at-siusti pinigu? Palükėti porą dienų – praeis? O jei ne? Ko-kios yra kūno susigrąžinimo procedūros tarp Moldovos ir Lietuvos? Įsivaizduojamos mirtys užknisa ir stabdo. Vai-ruotojas sustoja aptemusiamė, dykame pasienio miestelyje. Tetulei ir sūnėnu dar trisdešimt kilometrų į kitą pusę – jie išlipa kaip nelaiminga senų sutouktinių pora, jis prilaiko ją ir klausia savęs, už ką jam ši našta. Bent ne man vienam šia-me pasaulyje kartu burnoje. Iki Tiraspolio – penki doleriai, informuoja mane vairuotojas. Bala nematė: autostopininko principai irgi ne geležiniai.

Šalis, kurios mums nėra

Ko man ten? „Nu... Turistas. Pavaikšiot, pažiūrėt. Pa-matyti Tiraspoli noriu.“ – „Pamanykit tik, pamatyti nori. Visi mes galim (sic!) taip užsimanyt ir važiuot pamatyti, – šlykš-čiai linguoja didžkepurio galva, prasideda galios žaidimė-liai. – Pas ką apsistosi?“ – „Kol kas dar nežinau“, – prisipa-žiustu. Kiek tik įmanoma, laikausi nuoširdumo politikos: pa-kankamai naivumo, kad tikėtum sėkmę ir žmonių sukalbu-mumu, pakankamai tvirtumo, kad nepradėtum veršlentis ir išsisukinėti. „Profesija?“ – „Žurnalistas“, – sakau ir jaučiu, kaip šimtai vorų mezga korupcijos voratinkli aplink mano vargšę galvą.

Smūgis iš apačios nelietė priešininko žando, ir mano po-zicijos aiškiai susvyruoja. Žaista buvo va banque: žmogų su tokia kepure gąsdinti galima tik aiškiai įtikėjus pergale. „Žurnalistas, – nusiviepia Padniestrės pasienietis. – Foto-aparatai turi?“ Neturiu – ir labai gerai. „Nežinau. Matyt, ne-išeis praleisti, – pareina nokdaunas. – Čia, mūsuose, pa-kviethimo reikia, ką mes žinom...“ Ačiū Dievui, įsikiša teisė-jas: manasis vairuotojas. Dešimt minučių ginčo dėl to, kaip negalima vargšo keliaunkino palikti lietingame lapkričio vakare, ir gaunu formą: vardas, pavardė, tėvavardis, tikslas, viešbutis. Sulakstom prie dar poros langelių, visur su pasi-gėrėjimu pavarto mano pasą, net nepatikrina kuprinės ir – pajudam. „Tai sūka, – nusispjauna pro langą vairuotojas. – Ne aš, būtum šimtą dolerių kaip nieko paklojės.“

Nepamenu, kaip sužinojau, iš kur atsiranda vaikai. Da-bar galvoju, kad net klausydamas pasakų apie gandrus kaž-kur giliai žinojau, kad ne šiaip tokiems berniukams kaip aš knieti stebeti persirenginėjančias tetas. Panašiai man buvo ir su Padniestre. Pati Moldova egzistuoja lietuvių galvoje, bet egzistuoja, o Padniestrė nugrūsta vos ne i pasąmonę: nuogirdomis, švystelėjusi vardu naujienų reportaže, žino-jimu, kad ten negyvena liūtai, bet nežinojimu, ar ten gyvena žmonės. Dabar aš čia, Tiraspolje, už manęs užsitrenkė mikriuko durys. Prieš gerą pusmetį man šią vietą auksu spalvomis piešė tarp Kauno ir Vilniaus sostojęs Moldovos russas: esą pasiuntė štai šaunuolai padniestriekiai visus ir gyvena sau iš savo dviejų milžiniškų hidroelektrinių. Pana-šiai kaip Baltarusija ar Abchazija...

Čia tikrai kaip Minske, tik šilčiau ir ne taip rimta, labiau primena skrajojančią salą ar lėlių teatrat nei iš metro sklin-dančius riksmus. Madingos parduotuvės plačiuose prospek-tuose, gastronomai ir kioskeliai tarpuvartėse, gausybė mili-cijos, paminklas vieninteliam didvyriui Suvorovui, nežmo-niška piguva už žaislinius, niekur nekonvertuojamus Pad-niestrės rublius, gatvių užrašai rusų ir moldavų (kirilica) kalbomis, pilkas asfaltas, tankai, garbės sargyba ruko prie amžinosis ugnies, eilės valstybinėse įstaigose, plakatai, kuriuose vietinis karaliukas Jevgenijus Šeptyčius spaudžia ranką Medvedevui – „Ateitį su Rusija!“ Paradokso taisyk-lės geopolitikoje galioja kaip niekur kitur: jei kurioje nors teritorijoje ižūliai disponuojama tam tikru terminu, galite galvą guldyti, kad pati koncepcija arba dar nesuprasta, arba ironiškai neigiamo. Todėl „Demokratinės“ bei „Liaudies“ Respublikos nebūna nei demokratinės, nei liaudies. Iš karto aišku, kad „Ateities“ koncepcija padniestriekiams ne ką pa-gaunameisnei nei Higso bozonas – septintokui. Lai.

„Aš, žinot, žmogus prorusiškas, turiu dvi pilietybes – Padniestrės ir Rusijos, – atvirauja man milicininkas ir lydi iki taksi. – Stai kad ir Ukraina: sugalvojo pakeisti miliciją į policiją, o kam? Tik pinigų švaistymas. Kiek iškabų reikia pakeist, kiek dokumentų perrašyt, geriau už tas lešas milici-ninkui atlyginimą pakeltų. Ir dar mat skundžiasi žmonės, kad mes kyšius imam. Kaip iš tokios algos gyvendamas ne-

imsi!“ Metas iš tikrujų pasinerti į apmąstymus: ar pasikeičia šudo kvapas, jei jí pervadini ekskrementu? Antra vertus, žodžiai vis dar turi ir, reikia tikėtis, amžinai turės ma-giškų galių: gal tas, kurį vadini milicininku, ir elgsis kaip milicininkas? Kas pirmiau: toks darbas, už kurį gali gauti pinigų, ar tokie pini-gai, už kuriuos galėtum dirbtis? Man įdomu, kuo baigsis šita nelinksma pasaka. Būtų viskas gerai, jei perso-nažams nereiktų srėbtinių barš-čių ir leisti vaikų į mokyklą, jei ga-lėtų kaip meškinai užmigtis žiemos miegu ir atsibusti, kai viskas bus gerai.

Molodoi čelovek!

Štai jums dar viena simptominė poriadko frazė: *molodoi čelovek!* Lyg iš talentingo engėjo propagandos vadovėlio nuleista, tuo pačiu metu ir paminanti loginės lygybės (kas blogo būti jaunam?) principus, ir iškelianti adresantą ant nepelnyto pjedestalo (vyresnis žmogus, net jei jis debilas ar niekšas, atseit iš karto gauna forų priės jaunesnį), ir bulga-koviškai įpareigojanti adresatą (nors ir jaunas, tu jau žmogus, o žmogaus vardą, anot carinės Rusijos ir sekretoriénės Sovietų Sajungos filosofinių mokyklų, reikia užsitarauti *pritinkamu* elgesiu). Žodžiu, šlykštus smurtinis kalbos daryns, skirtas inercijai tarp kartų palaikyti.

Būtent šia fraze ant manęs pradeda rėkti viešbutuko pri-žiūrėtoja. Ji, beje, atrodo būtent taip, kaip jūs ir įsivaizduo-jate: apie 50, cheminė papurusi blondinė, nuo gailešcio be-siginanti pykciu. Pasirodo, tamsiame koridoriuje supainio-jau kambarius: užuot atgulęs kentėti erzinančio skausmo tame už 15 dolerių, netycia patekau į kainuojantį 20. „Molo-doi čelovek, ką jūs sau galvojat?! Ar jūs taip specialiai?! Manot, kad jūs už visus gudresnis?!“ – statoma sienai bet kokiemis mano atsprašinėjimams nuo streso trūkinėjantia rusų kalba. Viskas baigiasi tvarkingai: *valandininkų* porelē atgauna savo palocius, o aš persikeliau į kvadratiniu metru mažesnę skylę. Gerai, kad *valandininkai* – tie beveik nie-kuomet dėl nieko nesiginčiai ir neprašo, bijo viešumos ap-raiskų. Tik vyriškis dėl moteriškų akių apšniukštinėjo visus kampus, ar kur neprišerkščiai snargli ant zlasties. Maža kas, privažiuoja čia visokių, gal snukin negavę?

Aprėktas, persisukęs ir nesusilenkiantis, einu nusipirkti šlapdešrės, pomidoro ir batono vakarienei. Tiraspolis tam-sus ir šaltas, iš žibintų ant tuščių gatvių liejasi bespalvė oranžinė šviesa. Po vieną ir mažomis grupelėmis kas puski-lometri įssimėtė žmonės liūdnai vedžioja šunis, geria pas-kuinį vakaro alų, žiūri televizorius parduotuvėlėse ir kiša monetas į žaidimų automatus. Nepatikliai žvelgia jie vienas į kitą ir tuo labiau į mane. Gaunu į plastiką suvyniotus pirkinius pro naktinės parduotuvės grotas, kaip siuntini į kalėjimą. Išejęs pasidalinu daviniu su vienu vargingiausiai atro-dančiu benamių, kokius tik buvau sutikęs: matyt, net piges-nės už pašalusias bulves „valstybinės“ jau senokai neiper-ka. Savają dalį klausiai sušveiciu viešbučio kambaryje, su-sisiku į kamuoliuką ant dešinio šono ir vienišai užmiegus palikęs „Discovery Channel“ tyliai girgždėti it patefono plokštelię, saugančią nuo visų piktų dvasių, apsistojusių viešbutuke niekur pakrastyje.

Išauš rytas, ir aš būsiu nebuves šalyje, kurios nėra. Gal-būt reikštū to gailėtis, bet, matyt, pradedu suaugti: vien *kie-tas* nebuvinamas jau nebéra priežastis kur nors būti. Noriu spausti ten, kur žmonės gyvena, kur šypsosi, juokiasi ir ne-rėkia vieni ant kitų, kur *duoti ar neduoti* nebéra vienas pa-grindinių klausimų. Jaučiuosi nesąžiningai čia buvęs ir nie-ko nenuveikęs, nieko nepakeitęs, nesižaviu nei savimi, nei situacija, bet jau noriu gelbėtis. Autobusiukas iš Tiraspolio į Kišiniovą kainuoja tiek pat kiek ir iš Stoties į Santariskes. Pora čeburekų, keli knygos puslapiai, neišvaizdus krašto-vaizdis, jokios kontrolės prie neegzistuojančios sienos ir aš besimarkstydamas ieškau, kur čia nusišlapinus prie Kiši-niovo autobusų stoties. Vos neatsitrenku į iškabą „Snaigė“. Suprantu: nuo čia prasideda kelias į Šiaurę, kelias namo.

TOMAS MARCINKAUS

Remigijus Venckaus nuotrauka

VIKTOR E. FRANKL

Ko mano knygose nėra

Laisvalaikio pomėgjai

Kalbant apie charakterį ir asmenybę arba apie jų abiejų reiškį, būtina prisiminti ir laisvalaikio pomėgius. Norėčiau iš anksto pasakyti, kad kava man reiškia labai daug. Todėl vykdamas skaityti paskaitų visada turiu kofeino tabletę, kad galėčiau ja prireikus išgerti, jei prieš paskaitą nebūtų galimybės gauti stiprios kavos. *A propos:* vieną dieną atvykstu skaityti paskaitos į Gmundeną Zalckamergute. Prieš pat paskaitą einu į kavinę ir užsisakau „kapucino“, – taip Vienoje vadinama labai tamsi, taigi stipri pupelių kava; dėl stiprumo ji tamsiai ruda kaip kapucino abitas. Tačiau kelneris atneša labai silpnos kavos, Vienoje vadinamos „gšloderiu“, tiesiog padažyto vandens. Skubu atgal į viėsbutį išgerti kofeino tabletės, ir kas mane sustabdė fojė? Kapucinas, tikras kapucinų vienuolis. Atsineši iš vienuolyno bibliotekos porą mano knygų, kad jose pasirašyčiau.

Mano aistra iki aštuoniasdešimties metų buvo alpinizmas. Vienus metus negalėdamas kopti į kalnus, nes turėjau nešeioti žydu žvaigždę, *sapnuodavau* kopiąs. Kai bičiulio Huberto Gsuro įkalbėtas galiausiai išdrįsau nuvažiuoti į Aukštajį Vandą^{*} be žydiškos žvaigždės, kopdamas nesusiilaikiai ir tiesiog pabučiavau uolą (taisyk ryžomės kopti į Kancelgrata).

Alpinizmas – vienintelė sporto šaka, apie kurią galima pasakyti, kad senstant senkančią fizinę jėgą kompensuoja sukaupta alpinistinė patirtis ir rafinuotesnė kopimo technika. Šiaip ar taip, kopimo uolomis valandos man buvo vienintelės, apie kurias galiu tvirtai pasakyti, kad buvau užsiemęs ne būsimą knygą ar paskaitą. Iš tikrujų Juanas Battista Torello¹ ne itin perdėjo, kartą laikraštyje „Österreichische Hochschulzeitung“ parašė apie savo ītarimą, kad 27 garbės daktarų vardai man ne tokie reikšmingi kaip du alpinistų tikeliai Alpėse, kuriuos atradę alpinistai mano garbei pakrikštijo „Franklio takeliais“.

Jau minėjau, kad labiausiai mane vilioja žaidimas rulete, smegenų operacija ir kopimas į dar niekieno nejveiktą viršūnę. Reikėtų pridurti, kad didžiausia palaima – mieste parengus publikaciją ir išsiuntus rankraštį, paskui kalnuose užkopti gražia uola ir praleisti naktį jaukiame kalnų tropelės kambarėlyje su mielu žmogumi. Šiaip ar taip, į kalnus (kaip kiti į dykumą) einu tam, kad susikaupčiau vienišas iškylaudamas, tarkime, po Rakso² plynaukštę. Turbūt visus svarbius sprendimus ar nutarimus priėmiau šitaip iškylaudamas ten, aukštybėse.

Esu kopės ne tik Alpėse, bet ir Aukštūsiuose Tatruose, net itin sudėtinga – bene ketvirtą sudėtingumo laipsnio – ketera, ir Elli buvo su manimi. Pasitaikius progai kopiai ir į Keiptauno stalkalnį, taigi Pietų Afrikoje, kur nuvykau skaiti šventinio pranešimo, skirto Stelenboso universiteto jubiliejui. Mano vedlys buvo Pietų Afrikos alpinistų klubo prezidentas. Galiausiai visiškai atsitiktinai mudu su Elli tapome pirmaisiais ką tik išteigtos alpinizmo mokyklos Amerikos Josemičio slėnyje mokiniais.

Bičiuliu nuomone, mano aistra alpinizmu siejasi su domėjimuisi „aukštumų psychologija“ – taip ją pirmą kartą pavadinau 1938 m. paskelbtame straipsnyje. Tai patvirtintų aplinkybę, kad 67 metų pradėjau lankytį skraidymo pamokas. Jau po poros mėnesių atlikau pirmuosius solinius skrydžius.

Dabar norėčiau trumpai paminėti ir ne tokius rimtus laisvalaikio pomėgius. Antai man labai svarbūs kaklaraiščiai. Galiu įsimylėti kaklaraiščius, taip pat ir platoniska meile, galu grožėtis jais vitrinoje, taigi žinodamas, kad jie priklauuso ir priklausys ne man.

Laisvalaikio pomėgis gali būti toks, kad pasidariai tikru mėgejų, neliuki diletantu. Aš pasidariau akinii rėmelių dizaineris mėgejės. Šiaip ar taip, nusimanau tiek, kad karta, prieš pradėdama serijinę rėmelių gamybą, eskių man pateikė viena didžiausią pasaulio gamyklu. Turėjau tą eskių ivertinti.

Srityse, kuriose esu diletantas, irgi elgiosi drąsiai, nesivaržydamas. Esu sukūrės muzikinių kompozicijų, – vienai mano elegijai instrumentuotę parašė profesionalas, paskui ją viešai atliko orkestras; ir vienas mano tango buvo panaudotas televizijos laida.

Prieš porą dešimtmeciu nyvukau į Vikersundą, miesteli, per valandą pasiekiamą automobiliu iš Oslo; ten neurologijos sanatorijos vyriausasis gydytojas rengė kelių dienų logoterapijos simpoziumą.

– Ar prieš skaitydamas atidarymo referatą būsiu pristatyta?

– Taip, – atsakė vyriausasis gydytojas.

– Kas mane pristatys? – paklausiau.

– Naujasis Oslo universiteto ordinarinis psichiatrijos profesorius.

– Ar jis ką nors žino apie manę?

– Jis ne tik jus pažista, bet ir labai vertina, ir, sako, jau labai seniai.

Neįstengiau prisiminti kada nors jį sutikęs, tad labai smalsavau. Galiausiai profesorius pasirodė ir išties pareiškė nuo seno mane pažįstas, visada manimi žavėjėsis. Jis esąs vienas iš daugybės Pietų Moravijos miestelio Porlico, kuriai me gimė mano tėvas, sinagogos tarnautojo vaikų.

Po Pirmojo pasaulinio karo, didžiausio vargo metais, mūsų šeima leido vasaros atostogas Porlice, ten vyresnysis brolis nepaprastai uoliai organizavo saviveiklinio teatro spektaklius. Spektakliai kaskart vykdavo valstiečių sodybų kiemuose, sceną atstojo ant dubenų suklotos lentos, trupę sudarė 13–15 metų berniukai ir mergaitės. Tarp jų buvau ir aš. Užsitempę peruką su plike vaidinai senajį daktarą Štyglicą^{**}, taip pat Knyrymą iš Nestroyaus parodijos „Piktotoji dvasia Lumpacivagabundas“. Tas Knyrymas padarė tokį įspūdį Porlico sinagogos tarnautojo sūnui, anuomet mažam berniukui, jaunesniams už mane pora metų, dabar visame pasaulyje žinomam Oslo universitetu ordinariniam psichiatrijos profesoriui Eitingeriui, kad jis ištisus dešimtmecius buvo mano gerbėjas. Apie logoterapiją nelabai ką buvo girdėjės. Atmintin jam iširėžė anas Viktoras Franklis ir jo Knyrymas.

Kartą visai rimtai kūriaus ir savotišką dramą, – šią aplinkybę knygos „...vis vien sakyti gyvenimui Taip“, taigi naujojo knygos apie koncentracijos stovyklą³ leidimo, pratarėje išsamiai apraše Hansas Weigelis; apie šią knygą vėliau dar kalbėsi. Šiame kontekste reikėtų paminėti, kad pačią knygą vienas katalikų kunigas Australijoje perrašė kaip dramą. Vieno dramos veiksmo premjera įvyko Toronte, tai buvo tarsi prologas mano paskaitai didžiausioje miesto salėje, Toronto teatre. Viktorui Frankliui pjesėje teko du vaidmenys – kalninio ir komentatoriaus. Trečiasis Viktoras Franklis, būtent aš, sėdėjo salėje.

Mokykliniai metai

Prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. Ekonominiu požiūriu valstybės tarnautojams éjosie varganai. Dabar vasaras leisdavome ne vasarvietėje, o tévo giemtinėje Porlice, Pietų Moravijoje. Mes, vaikai, traukdavome elgetauti duonos į valstiečių sodybas – ir vogti į laukus kukurūzų.

Vienoje trečią valandą nakties turédavau stoti į eilę prie bulvių turgave, kol puše aštuonių ryto mama pakeisdavo mane, kad galėčiau eiti į mokyklą. Ir dar žiemą!

Paskui atėjo karštligiški tarpukario laikai. Jau buvau pasinéręs į tokį natūrfilosofų kaip Wilhelmas Ostwaldas⁴ ir Gustavas Theodoras Fechneris⁵ raštus. Tačiau pastarojo dar nebuvau skaitęs, kai porą mokyklinių sąsiuvinii prirašiau tema pretenzingu pavadinimu „Mes ir pasaulinis procesas“. Buvo įsitikinęs, kad makrokosme, kaip ir mikrokosme, viešpatauja universalus „pusiausvyros principas“ (kaip tik prie šios minčių eigos gržžau savo „Siologydoje“).

Kartą pagaliau vėl plaukėme Dunojaus garlaiviu prieš srovę į vasarvietę (Eferdinga); apie vidurnaktį gulėdamas ant denio žvelgių į „žvaigždėtą dangų virš manęs“ ir pusiausvyros principą „manyje“ (jei prisiminsime Kantą) ir patyriau „aha-išgyvenimą“: kad nirvana yra šiluminė mirtis „žvelgiant iš vidaus“.

Todėl nesunku išsivaizduoti, kokį įspūdį man vėliau padarė Fechnerio veikalas „Dieninis požiūris prieš naktini požiūri“ (*Tagesansicht gegenüber der Nachtansicht*), – taip pat ir tai, kokį kerintį poveikį dar vėliau man padarė Sigmundo Freudo „Anapus malonumo principo“ (*Jenseit des Lustprinzips*). Taigi jau priartėjame prie mano konfrontacijos su psichoanalize.

Žemesnėje vidurinės mokyklos pakopoje dar buvau pavyzdingas mokinys. Tačiau paskui pasukau savais keliais. Lankiau liaudies universitetą, kad galėčiau klausyti taikomosios psichologijos paskaitų, domėjausis ir eksperimentinė psichologija. Paskui mokykloje vietoj retorikos pratimų perskaičiau pranešimą, pailiustruodamas ji eksperimentais, tarp kurių buvo ir Veragutho psychogalvaninio reflekso demonstracija. Vienas bendramokslis laikė ištestą ranką. Paskakės eilę bet kokių žodžių, galiausiai ištariau jo draugės vardą, ir galvanometro rodyklė – kurios padidintą projekciją matėme ant užpakalinės fizikos kabineto sienos – nukrypo per visą plotį. Tokiomis aplinkybėmis anuomet dar rausdavome. Laimė, patalpa buvo užtemdyta.

Susidūrimas su psichoanalize

Vis dėlto mano retorikos pratimai ir mokykliniai rašiniai vis labiau virto traktatais apie psichoanalizę. Bendramoks-

liams pateikdavau vis daugiau šios srities žinių. Antai kiek vienas žinojo, kas nutiko mūsų logikos profesoriaus nesamoninguo srityje, kai jis vieną dieną vidury pamokos padarė rikta, vietoj „kategorijos savybės“ (*Gattungsbegiffe*) pasakydamas „apvaininimo veiksmai“ (*Begattungsgriffe*).

Aš pats žinių pradžioje sémiaus iš tokų garsiu tiesiogių Freudu mokinį kaip Eduardas Hitschmannas⁶ ir Paulis Schilleris⁷; metų metus lankiau pastarojo paskaitas, kurias jis skaitė jau Wagnerio-Jauregg⁸ vadovaujamoje universitetinėje psichiatrijos klinikoje.

Netrukus pradėjau susirašinėti su Sigmundu Fredu. Išsamus, kelias disciplinas apimantis skaitymas tiekė man medžiagos, kuri kaupėsi ir, mano požiūriu, galėjo jį dominoti. I kiekvieną laišką jis nedelsdamas atsakydavo.

Deja, po poros dešimtmeciu atsidūriau koncentracijos stovykloje ir gestapas konfiskavo visus jo laiškus ir atvirukus (mūsų susirašinėjimas truko keletą metų), taip pat ir porą ligos istorijų, kurias jaunasis Freudas sukūrė ir savo ranka užrašė universitetinėje psichiatrijos klinikoje, – jas man padovanojo klinikos archyvaras, kai vėliau aš pats ten dirbau.

Vieną dieną sėdėjau ant suolo pagrindinėje Praterio alyje, anuomet megštamoje mano darbo vietoje, ir užrašinėjau savo mintis apie tai, kaip atsirado „pritarimo ir neigimo raiška pasitelkiant mimiką“. Rankraštį pridėjau prie vieno laisko, kurį šiaip ar taip siunčiau Freudui. Nemenkai nustebau sulaukęs Freudo atsakymo, kad jis persiuntė rankraštį žurnalui „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse“ ir kad tikisi, jog aš nebūsiu pries.

Po kelerių metų, 1924 m., straipsnis ir buvo paskelbtas šiame žurnale. Tiesa, mano pirmoji publikacija pasirodė jau 1923 m., būtent vieno dienraščio priede jaunimui. Gana pikantiška, kad šis pradedančiojo psichiatro plunksnos darbas prasidėda kaip tik tokiu teiginiu: nesą nieko, ko autorius nekestų labiau už sveiką protą (žinoma, omeny turėjau aklai perimtus mąstymo būdus).

Mano pažystami žino, kad nesantaika su Freudu nesutradė man išreikšti deramą pagarbą. Galbūt tai paliudija šis faktas: būdamas Austrijos draugijos hebrajų universitetui Jeruzalėje remti viceprezidentas, per valdybos posėdį aptarant finansinę auką universitetu pastatui ir to pastato pavadinimą pasiūliau pavadinti jį *Sigmund Freud Hall*.

Su Fredu ne tik susirašinėjau, kartą jis atsitiktinai sutikau. Buvo jau medicinos studentas, ne vidurinės mokyklos mokinys. Vos spėjau prisistatyti, jis bemat paklausė:

– Viktoras Franklis, Viena, 2 rajonas, Černingas 6, butas 25 – ar ne tiesa?

– Tiesa, – patvirtinai.

Metų metus susirašinėjės, mano adresą jis žinojo atmininai.

Susitikimas buvo atsitiktinis ir jau per velyvas: buvau patekęs Alfredo Adlerio įtakon, Adleris jau pritarė, kad mano antrasis mokslinis darbas būtų paskelbtas leidinyje „Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie“. Méginiamas aptarti, kokį įspūdį man padarė Freudas, ypač lyginant su itin kontrastingu Adlerio įspūdžiu, nuvestu pernelyg toli. Kurtas Eissleris⁹, kurio žinioje yra Freudo archyvas, kartą atvyko iš Niujorko į Vieną, aplankė mane, paprašė išsamiai ir nuodugniai prisiminti ši susitikimą, įrašė prisiminimus į magnetofono juostą ir ją įtraukė į Freudo archyvą.

Nukelta į p. 9

* Karstinė plynaukštė Gutensteino Alpėse (Žemutinė Austrija) (vert.).
1 Juanas Battista Torello (1920 Barcelonoje–2011 Vienoje) – psichiatrias, katalikų kunigas.

² Raksas – plynaukštės pavidalų kalnų štokas Šiaurės Klintinėse Alpėse, per kurį eina riba tarp Štirių ir Žemutinės Austrijos.

³ Armino Friedmanno ir Ludwigo Nerzo komedijos „Daktaras Štyglicas“ personažas (vert.).

⁴ Victor E. Frankl, *Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager*, Verlag für Jugend & Volk. 1945 m. pasirodė Vienoje, sulaikė daugybės pakartotinių leidimų, išversta į 22 kalbas, vien Amerikoje parduota apie 9 mln. egzempliorių.

⁵ Wilhelm Ostwaldas (1853 Rygoje–1932 Leipcige) – vokiečių gamtos tyrinėtojas, filosofas.

⁶ Gustavas Theodoras Fechneris (1801–1887 Leipcige) – žymiausias iš eksperimentinės psichologijos pradininkų.

⁷ Eduardas Hitschmannas (1871 Vienoje–1957 Glosterijje, JAV) – austrių medikas ir psichoanalitikas, vienas iš žurnalo „Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse“ leidėju.

⁸ Julius Ritteris Wagneris von Jaureggas (1857 Velse, Austrijoje–1940 Vienoje) – austrių psichiatrias, apdovanotas Nobelio medicinos premija (1927) už infekcinę terapiją psichozų atvejais.

⁹ Kurtas R. Eissleris (1908 Vienoje–1999 Niujorke) – austrių psichologas ir filosofas, Sigmundo Freudo archyvo Niujorke steigėjas. Žinomiausias kūrinys – psichoanalitinė studija „Goethe“.

Apie eurostandartą (mene)

Niekas nepasakys, kam reikėtų įtekti tokios pretenzinių ir netikslios (turiniu ir reikšme) sąvokos kaip *eurostandartas* įtraukimo į Lietuvos meno terminologiją laurus. Pats juos įteikčiau vienam jaunam, gabiam ir daug žadančiam skulptoriui, kuris šią sąvoką kadaise pavartojo nusakydamas tai, kas, pasak jo, nėra ypač nauja ar unikal, bet atitinka bent jau Europos Sąjungos kultūriname areale galiojančius meno standartus. Kokie jie ir ar apskritai tokie egzistuoja – atskiras klausimas. Bet pradėsiu ne nuo jo.

Svarstymus apie eurostandartą Lietuvos mene pradėsiu nuo asmeninių empirinių stebėjimų. Dirbdamas viename muziejuje kartą bendravau su gesintuvų galiojimo laiką ir tinkamas dislokacijos vietas tikrinančiu ugniaigiesiu. Trumpai aptarę darbinį ir būtinį saugumą, pasiskome į netoliše ant sienos kabančio oparto astovo kompoziciją tipišku šiam judėjimui pavadinimu „Oho“. Gaisrininkas, iðėmiai žiūrēdamas į geometrijuotomis formomis vibrerančius pavidalus, pasakė: „Gražu, tik spalvos per niūrios. Va, jeigu būtų kokia persikinė arba abrikosinė...“ Tolesnių apmąstyti balsai nebeišsakė, tačiau iš pradėtos jo minties supratau, kad ne tik profesinėje menininkų, bet ir plačioje žiūrovų bei meno vartotojų bendruomenėje egzistuoja eurostandarto vaizdiny. Jis ne tik egzistuoja, bet ir, kaip viena anksčesnį laiką šmékla, klaidžioja po Bendrijos šalis. Žinoma, eurostandartas mene nėra tapatus euroremontui (kuris, be plastikinių langų, laminuotų grindų ar gipso plokštėmis išlygintų sienų, pasižymi dar ir minėtuosiu persikiniu-abrikosiniu koloritu), tačiau abu fenomenus sieja tam tikros standartizacijos tendencijos. Tad cituotieji menininkas ir ugnia gesys, nors ir pavartoje skirtingus žodžius, taip pat ištarę skirtingtonis vertinamosiomis intonacijomis, labai panorėję galėtų susitarti, susikalbėti ir surasti bendrus sąlyčio taškus. Užbègdamas visam minčių ir teiginių dėstymo veiksmui už akių pasakyčiau, kad tokis tipiškas eurostandartinės tapybos astostas kaip Neo Rauchas neretai naudoja kaulavaisinius tonus ir atspalvius – vien dėl jų gaisrininkas ši menininką turėtų bent jau toleruoti.

Tad kas yra eurostandartas mene? Kaip jis atrodo?

Iprastesnis, o kartu ir neturintis didesnio vertinamojo atspalvio eurostandarto sąvokos atitikmuo galėtų būti *meinstrymo* (angl. *mainstream*) terminas. Irgi ne visai taisyklingas lietuvių kalbos požiūriu. Jি galima išversti kaip „vyraujanti srovė“, „pagrindinis skonis ar mada“. Trumpai ir žargoniškai tariant – *meinstrymas* yra tai, kas šiuo metu „ant bangos“. Atrodo labai paprasta – tereikia nustatyti, kas nūdienėje tapyboje yra „ant bangos“, ir bus aišku, kas astovauja minėtajam eurostandartui. Čia būtina viena išlyga – pirmoji kategorijos „eurostandartas“ dalis rodo, kad tai, kas yra „ant bangos“, turi atitikti kažkokius europinius standartus. Paklausus, ar tokie realiai egzistuoja, kyla dviprasmiškos asociacijos. Taip, meno, konkretiai tapybos pasaulyje šiuo metu, regis, nėra teisinių nurodymų ir direktyvų, koks turi būti meno kūrinys. Nėra išleista įstatymų ar teisės aktų, reglamentuojančių (savi)raišką. Visgi neformaliai yra tam tikrų gairių, kurios liudija politinės linijos atitikimą (arba neatitikimą). Geriausias pavyzdys būtų Europos Parlamente rengiamos parodos. Jos – nesvarbu, kokios formos ir turinio būtų, nesvarbu, ar kalbėtų apie sovietinį genocidą ir okupacijas, Čiurlionį, lietuvių tapytojus apskritai (2006 metais) ar radviliškietį tapytoją Ramūną Dagį konkretiai (2010 metais), – privalo reprezentuoti Lietuvą, jos politikus (tai yra tuos, kurie „kuruoja“ vieną ar kitą vyksmą), istoriją ar kultūrą. Taigi, išvada yra šiek tiek iš pirošto laužta, bet bent jau Europos Parlamento kontekste menas turi atliki reprezentacinę funkciją, tada jis atitinka eurostandartą. O visa kita eina paskui. Bet iš tikrųjų tai būtų politizuotas eurostandartinio meno aiškinimas. Mūsų gyvenimo ypatybė yra tokia, kad politika siuraja prasme (kaip ją suprantą tūli mirtingieji – esą tai yra tiesiog nešvarūs žaidimai), visa laimė, meną veikia be galio epizodiškai. Patekti į Europos Parlamentą su savo kūryba nėra didelis meninis, greičiau – politinis nuopelnas...

Esmiiniai dalykai vyksta visai kitur – didžiosiose parodose ir mugėse, svarbiausiose galerijose ir meno centruose, galop dailės kritikų tekstuose ir kuratorių strategijoje – būtent čia ir formuoja tai, ką būtų galima vadinti *meinstrymu*. Europos žemynė ši galima supaprastinti vadinti eurostandartu. Eurostandartinių apraiškų galima aptikti visose meno rūšyse, taktikose ir strategijose, tačiau apsiribokime tapybos analize. Naujoji tapyba, kurios reikšmė šiuolaikiui meno arenoje pastaruoju metu yra gerokai reabilituota, chronologiškai yra eurostandarto bendraamžė, nes jos reikšmė, kaip ir Europos Sąjungos politinis svoris, auga dienai dienom lyp ant kokių sintetinių mielių (baisu, kad tik netikėtai nesubliūkšt...).

Taupant laiką tereikia peržvelgti esmines šiuolaikinio meno manifestacijas – tokias kaip Venecijos bienalė, Baze-

lio mugė (*Art Basel*) ar Kaselio „Documenta“ – ir prisiminti pagrindines tendencijas ir kas ten pastaruoju metu buvo populiarusia. Iš visos šios amalgamos įmanoma išskirti (kaip kokį auksą iš švino) tai, kas atitiktų eurostandarto apibrėžimą. Tad apie tapybą. Prieš penkerius metus vykusi dyvliktoji „Documenta“ (svariausias iš visų Europos meno renginių, pasak Berlyno „Eigen+Art“ galerijos vadovo Gerdo Harry Lybkésⁱ) galbūt šiuo metu būtų ne pats naujasis pavyzdys. Bet visgi – tuomet, 2007-aisiais, jos vadovas Rogeris Buergelis bandė ryškinti esminius gyvenimo, meno ir švietimo klausimus. Trys renginio motyvai („Ar modernizmas yra mūsų antika?“, „Kas yra tikras gyvenimas?“, „Edukacija: kas dėl jos daroma?“), pasak paties R. Buergelio, buvo sprendžiami (pateikiami, žiūrimi ir vertinami) pasitelkiant „formų migracijąⁱⁱ“. Tad, regis, praėjus daugiau nei šimtui metų, bent jau Europos meno pasaulyje vis dar yra aktualios formalistinės Romos ratelio ar Heinricho Wölfflino idėjos.

Remdamiesi tokiu postulatu galime pabandyti apibrėžti, kokios formos priskirtinos eurostandartui. Prieš tai dar apsirauskime, kad panašaus požiūrio į meną estafetę šiuo metu birželį perims tryliką kartą skaičiuojantis, šiemet dailės istorikės ir kuratorių, buvusios Turino šiuolaikinio meno muziejaus direktorių Carolyn Christov-Bakargiev režisuoja renginys. Interviu „Die Zeit“, nusakydama savo tikslus, šioji verbalizavo ir esminius dabartinio meno (vadinasi, ir eurostandarto) tikslus: „[Būsimojoje „Documentoje“] man norėtusi pakalbėti apie individualybės išlaisvinimą menu. Tas, kas perskaitė Kafką, gali gyventi laisviau. Toks žmogus, ir toliau dirbdamas darbą „kontoriniame kalėjime“, išlaisvinta samone daugeli dalykų pradeda suvokti kitaip. [...] Norėčiau išvengti bet kokios propagandos ir auklėjimo demonstravimo. Tačiau „Documenta“ bus tiek „nepoliška“, kiek nepoliški buvo Courbet, Manet ir visi impresionistai. Jų tapyba buvo susieta su formas politika [Politik der Form] arba, tiksliau tariant, formaliu sprendimui. Joje realybė nykstančiai kintanti – atskleistas statiško žvilgsnio i pasaulį išstirpimas. O tai, savaime suprantama, yra visuomeniškai politinis gestas.“ⁱⁱⁱ Ar ne tokia ir yra pastarojo meto eurostandartinės tapybos orientacija?

Eurostandartinę formą bandydamis apibrėžti „Documentos“ pavyzdžiu turime pasakyti, kad dar 2002 metais čia ypač daug dėmesio buvo skirta Lucui Tuymansui. Po penkerių metų bene dažniausiai buvo minimi čiliečio (tiksliau – čiliečių kilmės australo) Juano Davilos ir amerikiečio Kerry Jameso Marullo vardai. Pirmojo ideologija artimesnė Lotynų Amerikos magiškajam realizmui, antrasis – socialiai ir politiškai angažuotas afroamerikiečių dailininkas. Geografiniu požiūriu dyliktosios „Documentos“ korifėjai lyg ir nepriklausytų eurostandarto kategorijai, tačiau vien jų pripažinimas rodo palankią dirvą Senajame žemyne. Juolab kad visus tris autorius – tokios skirtingtonos ikonografijos ir ikonologijos – sieja ne kas kita, kaip pastarojo meto „Documentose“ eskaluojama formas vertė. Akivaizdžiausias dalykas, kad visiems trims tapybos plastika téra atspirties taškas. Antai L. Tuymansas minkštū ir drėgnū potėpiu kaip argumentu remiasi tam, kad vizualizuotų tapybos kaip vaizdinės perceptcijos ir koletyvinės atminties idėja, J. Davila provokatyviai ir plakatiškai nardo po tokius, regis, nesuderinamus dalykus kaip psichinė asmens struktūra ir Lotynų Amerikos bei pasaulio kultūros istorija, o K. J. Marullo šiurkštoku ir laisvu gatvės stiliumi reflektuoja diskriminacijos ir kitokias socialiai nepatogias temas. Tad kas tai yra, jeigu ne formos politika? Taip ir dar kartą taip.

Cia norėtusi grįžtelėti į savajį daržą ir galų gale pabandyti nustatyti bent kokius nors lietuviškos tapybos eurostandartus. Žinoma, daugiausia vilties teikia jaunoji arba vidurinė karta. Būtent tie žmonės, kurie gimė ar bent formavosi Lietuvai jau esant nepriskausoma šalimi, vėliau – Europos Sąjungos dalimi. Kultūros požiūriu ši karta patyrė bendrumo su visu žemynu pojūti (ši, be abejos, bandyta ugdytis ir sovietinėje epochoje, bet, net ir labai stengiantis ignoruoti aplinką, tek davio pabusti ir susivokti, kad tai téra noras ar vizija, bet ne realybė – kalbu apie menkas metadidentines, seminonkonformistines pastangas). *A priori* galima tarsi, kad lietuviškajam eurostandartui taip pat turėtų rūpėti formos problematika. Bet raskime bent vieną save gerbiantį / gerbiantį lietuvių tapytoją, kuriam / kuriai tai nerūpi ir nerūpėjo. Atrodo, kad ši dalykų jie yra gavę su motinos pienu ir pirmasis lietuvių tapytojų žodis brandžiosios kūdikystės laikais buvo: „Formaa!“ Paryžiaus mokyklos orbitoje susiformavę tapytojai visuomet daugiausia dėmesio skyrė tapybos formai ir spalvų santykiams kaip tobuliausiai jos išraiškai. Žodžiu – pirmajame mūsų amžiaus dešimtmetyje susiformavusiam lietuviškajam eurostandartui (o kada jis susiformavo, jeigu ne konkretių metų konkrečiai dieną – Lietuvai referendume vieningai balsavus „uz“ ir

paskui sėkmingai integravus?) formos klausimas kaip koks gruntas buvo užteptas dar anksčiau. Bet, kaip parodė aptarti „Documentos“ precedentai, forma dar ne viskas – ji turi būti politizuota. Ir ne bet kaip, o aiškiai ir raiškiai (veblenantis politikas – dažnas, bet nepageidautinas atvejis politiniame gyvenime).

Vienu svarbiausių politizuotos formos Lietuvos tapyboje korifėjų galima ir būtina laikyti Joną Gasiūną. Tačiau jis toks vienas stovėtų kaip vienišas karys tuščiame lauke ir eurostandartu tai, deja, net nekvėpetu. (Greiciu būtų unikali išimtis.) Eurostandartiniai reikėtų laikyti visą plejadą J. Gasiūno mokinį, kurie, sekdamis savo profesoriumi, tapybos formai yra suteikę ne ką kita, kaip ryškų politinį aspektą. Politikumas suprantamas labai asmeniškai ir individualiai, kartais visiškai netiesmukai, todėl šios pakraipos menininkus galima išskaidyti į atskiras partijas arba frakcijas. Remiantis L. Tuymansu, J. Davilos ir K. J. Marullo vardais kaip tam tikrais archetipiniais vaizdiniuose, lietuviškojo eurostandarto atstovus galima skirti bent į tris grupes. Juolab kad tai diktuočių ir formalioji logika. Antai ar Eglė Karpavičiūtė nėra panaši į L. Tuymansą? Žinoma, kad taip – tai suflieročių ir analogiškas potėpis (slidus ir lygiagretus), ir prislopintas koloritas, ir vaizdas vaizde. O ar J. Davilai nėra artimas Konstantinas Gaitanž? Juk ir vienas, ir kitas komikso principu (tai yra ir vaizdu, ir jo komentaru), atsispirdami nuo popestetikos, pasakoja metakultūrinius anekdotus. Galop – K. J. Marullo ir Jolanta Kyzikaitė... Abu pasakoja daugiaplanes dekoratyvių istorijas. Skirtumas tik tas, kad pirmojo dėmesio smaigalyje – juodaodžio (ir ne visuomet pozityvi) patirtis, o antroji universalizuoją šeimines mizanscenas. Kartais čia didelio skirtumo ir nėra, nes, kaip dainavo Lennonas, *woman is the nigger of the world*.

Eurostandartas, pasižymintis atsispyrimu nuo fotografinio vaizdo, tapybos proceso refleksijomis ir svarbiausia – politizuotos formos concepcija, iš tikruju egzistuoja. Silpnaji grandis visgi yra ne tik politizavimas, bet ir forma. J. Gasiūnas čia kol kas iš tiesų nepralenktas, nes neišradinėdamas dvirāčio savo formą (žvakės liepsna išsmilkytą piešinį) jis tempia ant kultūrinio-istoriosofinio kurpalio. Čia jam peno apmąstymams teikia ir šlovinga LDK patirtis, ir ne tokia šlovinga, bet ne mažiau intriguojanti okupacine kasdienybė, ir, žinoma, masinės kultūros vaizdiniai bei prietarai. Antrosios kartos lietuviškojo eurostandarto atstovai dar nėra tokie įtaigūs. Pirma, iki šiol šlubuoja jų formos suvokimas. Štai imaginacine erdvę kurianti E. Karpavičiūtė ne visuomet sutvarko planus (paprastai tariant, giluma jos interjeruose virsta plokštuma), K. Gaitanž užlipa ant meistriškesnio piešinio grėblio (tiesiog padidindamas kompoziciją iš mažesnės jis mechaniskai perkelia „nesutvarkytą“ anatomiją, kartais tiesiog negrabiai sunarsto žmogaus kūną), J. Kyzikaitė taip pat neišvengia keblumų imdamasi didelių formatų (o juk dar gerokai iki Jameso Whistlerio žinota, kad antropomorfinių galūnių vaizdavimas rodo menininko kaip žmogaus piešėjo galias). Antra, palyginti su J. Gasiūnu, taip pat pasauliniuose analogais, šie trys menininkai nėra išskirtiniai. Kartais pagalvojti: kam reikalinga E. Karpavičiūtė, jeigu yra L. Tuymansas, kodėl K. Gaitanž pasakoja tas lyg ir girdėtas fiktyvių istorijas? Galbūt išsiskiria J. Kyzikaitė, bet ir jos plakatiškumas sutrukdo jai būti atvirai iki begėdiškumo.

Lietuviškojo eurostandarto Achilo kulnas yra tai, kad tapyba iš tiesų pernelyg standartizuota – jai trūksta unikalumo, ji per daug pavyzdinė, per daug matyta. Šis aspektas, be abejos, jai ir padeda, nes dailės kritikui arba žiūrovui suteikia galimybę suvokti ją be didesnių galvosūkių. Lokalinių meno procesų fone tokio pobūdžio tapyba yra kažkas naujo – o tai jau savaime unikalų. Didžiausia jos istorinė reikšmė ta, kad kokia ji bebūtų – lengviau ar sunkiau suvokiamą – po tam tikro stagnacijos laikotarpio, po kalbų apie tapybos mirtį būtent šios kartos ir šios pakraipos tapytojų dėka tapyba, bent jau Dailės akademijoje, susigrąžino tam tikrą orumą, prestižą, suvokimą, kad šiuolaikinį meną galima kurti ir kitokiomis tapybos formomis. Be to, dėl nesunkiai atpažįstamų ypatybų, universalaus turinio ir suvokiamų formų tokia tapyba gali būti puikiai priimama plačiau – tai yra pasaulioje (žmogus yra tokia būtybė, kad lengviau priima tai, kas jungia, o ne tai, kas skiria). Dėl to ši tapyba ir vadintina eurostandartine. Pozityvesnis ar tiesiog nevertinamasios jos įvardijimas būtų tiesiog dabartinė, šiandieninė, šiuolaikinė Lietuvos tapyba.

VIDAS POŠKUS

ⁱ <http://online.wsj.com/article/SB11245621300643825.html>

ⁱⁱ <http://archiv.documenta.de/leitmotive.html?&L=1>

ⁱⁱⁱ <http://www.zeit.de/2009/28/interview-christov-bakargiev/seite-3>

Dualistinė tuštuma, arba Ekspressionizmo reminiscencija

Šiais laikais tuštuma daugeliui asocijuojasi su nebūtimi. Filosofijoje – su savoka „niekas“. Antra vertus, egzistencialistai teigia, kad tuštuma yra būtis sau, t. y. būti savyje, savo kūrėjo sąmonėje ir stengtis eiti tuščumos link. Juk graikų filosofas Demokritas teigė, kad tuštuma iškūnija vienamą, o šalia egzistuoja kosmosas. Vis dėlto galima teigti, kad tuštuma yra dualistinė, t. y. susijusi su „nieku“ (neturinčiu jokios prasmės), ir joje slypi vasario 3–29 dienomis Kaune, I. Mikuličiūtės dailės galerijoje, vykusios dailininko Romano Averincevo tapybos parodos „Kelionė į tuštumą“ šmaikštus ekspressionistinis žvilgsnis, kasdienybės prisiminimai ir, be abejo, kitoks aplinkinio pasaulio matymas: kūrėjas teigia siekiantis išreikšti mikropasaulį supančiam makropasaulyje.

Dailininko R. Averincevo kūryba priskiriamas prie ekspressionizmo (ekspressionistinio primityvizmo arba primityvistinio ekspressionizmo). Menininkas, kurio kiekvienas paveikslas tarsi atskleidžia intymius išgyvenimus, sąmonės / pasąmonės vaizdinius, turi daug sąsajų su vokiečių modernistų grupės „Brücke“ („Tiltas“) kūryba. Tik R. Averincevo potėpiai yra šmaikštėsni, šiek tiek ironizujantys, bet sukuriantys pulsuojančią terapinį vakuumą. Tarsi kitą pasaulį, kuriame yra vietos ir atvirumui, ir švelniams sarkazmui, ir aplinkinio pasaulio reminiscencijoms, kuriomis dailininkas noriai dalinasi su parodos lankytojais.

Galime teigti, kad R. Averincevas viską dalina pusiau, tarsi norėtų žiūrovui atskleisti savo tikrą gyvenimą ir su-

Romanas Averincevas. Ivanas kvailelis ir Marija. 2011.
Irenos Mikuličiūtės nuotrauka

konstruotą fikciją. Tai išprasmina dualistinio pasaulio, dualistinės tuščumos įvaizdį. Menininko tapomas pasaulis – tarsi įvykių, kelionių, pokalbių mozaika, kuri ypač sutirštintama, o ne slepiama po kaukėmis, kurioje išnyksta ribos tarp to, kas yra, ir to, kas buvo.

Pavyzdžiu, paveiksluose „Autoportretas“, „Ivanas kvailėlis ir Marija“ ir „Manto Maziliausko portretas“ viskas vaizduojama nuoširdžiai, natūraliai. Kūrėjas nemiegsta buitiškumo, abstrahuoja pasitelkės psychologines ir sociales realijas. Juk apskritai tokia yra dailininko intencija, kurią jis siekia igyvendinti ir, kad ir kaip būtų keista, įkalinčiu tuščumoje.

Ekspresiją suteikiančiu koloritu, ryškiais potėpiais, nuolatos paveiksluose kintančia linija – varijuojančia tarp pilnio ir tuščumos – siekiama, kad žiūrovas klaidžiotų po menininko sukurtą pasaulį, juo gérētusi. Kūrėja priimtu tokį, koks jis yra iš tikrujų: linksmas, geraširdis ar klaidžojantis po savo vidinį pasaulį, t. y. ieškantis tikrosios tuščumos. Tai R. Averincevas užkoduoja kiekvienam darbe, kiekvienam potėpyje ir kūrybinėje pagavoje. Juk, anot skulptoriaus Roberto Antinio, *tuštuma* yra kaip nepasiekiamas visa ko idealas. Idealas, kurio kiekvienas iš mūsų savo kasdieniame gyvenime siekiame ar ieškome. Net ir suvokdami tuščumos dualizmą.

ASTIJUS KRAULEIDIS-VERMONTAS

JELENA STROGALEVA

Moterų laimė

Mikos Mylyaho „Chaosas“ festivalyje „Naujoji pjesė“. Lietuvos nacionalinis dramos teatras. Režisierė Yana Ross.

Atsitiktinai ar ne, bet projektas „Naujoji pjesė“, kuris buvo surengtas festivalyje „Auksinė kaukė“, šįmet pažymėtas ženklu *femina*. Seminaras, skirtas moterų dramai, surinko dramaturges iš Švedijos, Suomijos, Lietuvos, Estijos, Ukrainos ir Rusijos. Dramaturginio „Konkursų konkurso“ pjesių sąrašas didžiajai dalimi taip pat moteriškas: Nina Belenickaja, Natalija Vorožbit, Marina Krapivina, Jekaterina Vasiljeva, Ana Baturina. Štai ir Lietuvos nacionalinio dramos teatro spektaklis „Chaosas“ tyrinėja moters šiuolaikinėje visuomenėje temą.

Suomijų režisierius ir dramaturgas Mika Mylyaho, „Chaosos“ autorius, pasakoja apie tris moteris, atsidūrusias netikėto visuomenės susvetimėjimo ir abejingumo situaciuje. Visuomenės akyse visos trys tampa „nusikaltėlėmis“ ir automatiškai iš jos pašalinamos. Viešosios moralės ir tolerancijos ribų peržengimas, teisė į pyktį, meilę, neapykantą, mirtį, kuriuos jaučia moterys, vientisos asmenybės skilimas ir savo „aš“ paieška – visa tai byloja apie akiavaizdžią šiuolaikinės europietiškos visuomenės krizę, kurią dramaturgas aprašo Griškoveco stiliumi su karčia ironija ir švelniu liūdesiu. Pats spektaklis žiūrovui netikėtai tampa psichoterapijos seansu išsakyti ir išjuokti savo kompleksus ir baimes, daugelis reakcijų sukurtais „atpažinimo“ būdu. Neatsitiktinai režisierė, gerokai sutrumpindama pjesę, į tekstą įtraukia dialogus, atsirandančius aktoriams imпровizuojant, o tai situacijoms suteikia „tipiškumo“.

Juodas scenos kvadratas, sienos iki lubų išrašinėtos baltais: *latte, gliasse, espresso, mocha*. Scenoje šeši maži kanceliariniai stalai. Biuras ir kavinė – du pasauliai, kur gyvena šiuolaikiniai biuro darbuotojai, sujungti į tuščią, jokio intymumo, asmeninės erdvės neturinčią vietą. Ant stalų – mikrofonai, greta – dėžės su asmeniniais daiktais. Užpakaly – milžiniška žalia mokyklinė lenta. Prie stalų sėdasi visi spektaklio dalyviai – keturių moterys ir du vyrai. Centre – malonios išvaizdos šviesiaplaukė keturių dešimtmetė moteris. „Aš – Sofija, – praneša ji į mikrofoną, kreipdamasi į publiką. – Man keturiaskint metų, turiau du vai-

kus, vyra, esu žemesniųjų klasių mokytoja.“ Ji – moteris iš minios, iš eilės kavinėje, kaip ir dvi jos draugės, dvi seserys: Emi – jauna, miela, linksma žurnalistė – ir vyresnioji Julija, psichoterapeutė. Pastaroji visą laiką cituoja Naomi Klein knygą „Šoko doktrina“, ir citatos spektakliui suteikia papildomą prasmių.

Draugės kalbasi, stovėdamos eilėje prie kavos puodelio, nenutrukstamame balsu ir spigaus, automatiškai greito prekiautojo tono (*latte, mocha, ristretto*) gaudes. Mes vis dar neįtariame, kad tai šviesiai, švelniai Sofijai pirmai „išmuš kamščius“, sužinojus, jog mokyklą, kurioje dirbo dar jos motina, naujoji direktorė uždaro. Šis įvykis tampa pradiniu tašku, nuo herojės nutraukdamas apsauginį ekraną, ir štai jau kasdienė komunikatyvi prievarta, kuriai mes nuolat paklūstame, Sofiją priveda prie nusikaltimo. Situaciją matome jos akimis, viskas hiperbolizuota ir atpažįstama: žūlus vadybininkas, garsiai kalbantis telefonu virš Sofijos ausies; ji, užsidengianti ausis ir tarytum sumažėjanti; jo akiplėšiškas juokas – atsakas į moters prašymą leisti ramiai išgerti kavą; tai, kaip jis savo užpakačių nuleidžia ant stalo. Dar sekundė – ir Sofija smulkiai pasakoja, kaip ji karštą kavą išpylė ant to vyriškio, kaip jis užsimojo, bet prarado pusiausvyrą ir kaip jos kumštis atsitenkė jam į veidą ir pasigirdo trekšteličias. Mokytoja, sumušusi kavinėje vyra, visą laiką gniaužia kumštį, nesusigaudydama, kaip visa tai jai pavyko.

Moteris, sumušusi moterį, su kuria bučiavosi jos vyras, – „ji tol daužė jos veidą į persvičiamą stiklinį stalą, kol šis sudužo“, – tai jau Emi. Ji mėgina sutvirtinti savo santuoką ir maldauja sesers įprastos antidepresantų porcijos. Moteris, spardanti automobilius ir rėkianti ant automobilininkų, – tai vėl Sofija. Tarsi iš interneto antraščių paminti ryškios nevilties ir protesto prieš pasaulio sanklodą epizodai – ir baisūs, ir beprotiškai juokingi. „Kovos klubas“, į kurį galiama priimti visas moteris.

Veiksmas – prisiminimų ir nukrypimų derinys – šuoliuojā iš praeities į dabartį, jis pilnas šiuolaikinių aliuzijų, reklamos, trumpalaikių naujienų, pajungtas šiuolaikinio gyvenimo ritmui. Šiame pragariškame kasdienybės šurmulyje herojės mėgina laikytis už likučių tų vertybų, kurių dar turi. Taip, Emi bando kovoti už dukrą, kurią nori

atimti buvęs vyras. Sofija bando pasipriešinti mokyklos uždarymui, o Julija vėl įsimyli vedusį pacientą, atėjusį pas ją į priemimą. Vienas iš ryškiausių režisierės atradimų – šio paciento sudvejintos sąmonės vizualizacija. I priemimą pas Juliją ateina du žmonės: vienas stiprus, kitas – silpnas. Jie guli abipus jos stalo ir pradeda ginčytis dėl kiekvieno menkniecio – nuo mėgstamo filmo iki tikrovės vertinimo: kaip jūs laikote? Gerai! Blogai! – abu atsako tuo pat metu. Tik dėl vieno jie sutinka – abu prašo žmogiškų glamonių, kad galėtų pasijusti visaverčiu žmogumi.

Geriausia šiame spektaklyje – aktorių ansamblis, egzistuojantis sudėtingoje žanru dermėje. Dalia Michalevičiūtė, Rimantė Valiukaitė, Toma Vaškevičiūtė – trys aktorės suformuoja labai tikslų tipažinį charakteringą šiuolaikinės moters lipdinį, kiekviena iš jų šimtu procentų atpažįstama. Apskritai šiame spektaklyje režisierė labai tiksliai perteikia tipiškumo kategoriją. Tai suteikia dvejopą prasmę: viena vertus, kiekvienam žmogui iš žiūrovų salės leidžia atpažinti save turint spektaklio herojų bruožą, kita vertus, universalumas, tipišumas šimtu procentų nusako šiuolaikinį pasaulį, neturintį jokio individualaus gesto ar objekto.

Šiame pasaulyje gyventi nesinori, bet reikia. Kai kas, kaip Julija, vakarus leidžia gurkšnodamas kolą ir ją užkasdamas bulvių traškučiais, kai kas, kaip Emi, – tabletės užgerdamas degtine, kai kas, kaip Sofija, – panirei į sentimentalius prisiminimus ir įsi kniaubės į fotografijų albumą. Bet režisierė ir dramaturgas sutinka dėl vieno recepto nuo beviltiškumo: pokštas, papasakotas draugui, – geriausias vaistas nuo vienatvės. Finale ant tuščios kėdės sėdasi nauja herojė. „Aš Mika, man keturiaskint ketveri, aš rašytoja“, – sako ji, ir aplinkiniai susikimba rankomis kaip per grupinės psichoterapijos seansą. Mes visi kenčiame, mums visiems reikia papasakoti savo istoriją. Šias istorijas pasakoja šiuolaikiniai dramaturgai, ir spektaklis „Chaosas“ dar kartą patvirtina paprastą tiesą – rusų teatrui nieko taip nereikia, kaip paprastą istoriją apie šiuolaikinį pasaulį.

„Peterburgo teatralynų žurnalas“, 2012.III.9
Vertė Daiva Šabasevičienė

AUDRA BARANAUSKAITĖ

prie tilto, garlaivio belaukiant

vienu metu bandau ganyti tris skruzdes... suskilinėjusios šaligatvio plytelės, žolė, besikalanti pro visus plyšius, grumstai ir nuorūkos, suglamžytas pakelis...

kiekvienu skruzdę turiu sekti atskirai – kartu vienu žvilgsniu aprėpti visas tris, taip kažkada prie jūros tris vaikus ganiau, nors saulė plieskė į akis... jie maudėsi skirtingu atstumu, vanduo apsémės buvo jų irudusius pečius, aplinkui viskas raibo, mirguliaivo, staiga mažiausias dingo iš akių, dar po akimirkos vėl sugavau žvilgsniu...

ei, atsibusk, atvaro garlaivis... į ką tu taip žiūri?

į ką? net nežinau, palauk truputį... ak, štai kur ji – palindo po batu... tu eik, man reikia dar šiek tiek pabūti...

*repeticijos fragmentai**monologas*

(12 val. 30 min.)

mačiau, kaip susižvalgėt man už nugaros, tie žvilgsnai, ir ta panieka juose... mano pakaušyje – trečia akis, ji atispindi jūsų akyse... gal turgaus dieną miesto aikštėje viešai pavyks atsikratyti tos keistos akių, tačiau įtartinai įkyrūs pranašai vis kužda, kad nebus greitos mirties...

kas turi kristi, kris labai lėtai, tik ašmenų švytėjimas apakins, kam lemta atsitraukti, atsitrauks, kam lemta nutekėti, nutekės latakais...

(13 val. 5 min., parūkius)

kalta, kad ne, kalta, kad nelabai... taip, nebuvau, dėl to taip pat kalta... kad kitokia,

kad nežinau, kas tai, tačiau žinau, kad vis dar kitokia... kalta, kad negaliu, nemoku, kad neduota, kad tai, kas lengva, man labai sunku, kad vis dar čia, kad kažkodėl esu...

na, ne, velniop, gal keičiam tą plokštelię... ir dar pašviesk stipriaus, čia aiškiai per tamsus...

*kuomet eini iš taško A
i tašką B*

miestelio aikštėj laukia autobusas, bet iš pradžių turi surasti pačią aikštę, man liepė visq keliq eiti tiesiai... ir jokiais būdais niekur nenusukti... taip ir darau, tačiau dėl viso pikto kiekvieno sutikto iš naujo klausiu, ar iš tikrujų dar gerai einu... jie sako man, eini tu kuo puikiausiai, taip ir toliau daryk – varyki tiesiai,

bet pasistenk truputį eit tiesiai, o eidama pati dar ištiesink... dar tuo pačiu ištiesink viską, ką matai – medžius, stogus, kurie labai paklype, bobulę tą, kuri su kuprele, stulpus gali, žoles pakelėje... bet aš taip niekad niekur nenuesiū, sakau jiems, nuvažiuos juk autobusas, jie sako, baik, esmė visai ne čia... ir štai, staiga, nuėjus kelio pusę, matau – nuo šieno kupetos pakyla toks kreivokas siluetas, aš iš inercijos į jį taip pat kreipiuos... jis sako, šiaip gal neblogai eini, bet kokio velnio apskritai keliauji, juk ten, iš kur tu ryta išėjai, taip pat stotelė buvo į tą pusę... žinau, sakau, bet ten viena plynė, ir laukti buvo baisiai nuobodu, o va tenai, kur link dabar einu, ir tvenkinys yra, ir aikštė, ir bažnyčia, o ten juk – nieko... kaip tai nieko, klausia ir tiesiai į mane abi rankas, ir sako, taigi aš esu ir būsiu... žiūriu į jį, nepajautau, kaip ištiesinai visa, galvoju: na, ir kam tas autobusas...

NIDA TIMINSKAITĖ

Sakmė apie gružą

kaip čia man patekus į kokią poezią ar istoriją? – mąstė nearogantiškai gružas. – juk iki aro – gan toli – o ivykdes kokį apysunki kūno sužalojimą, tyčinį arba netycinį, arba padaręs kam nors materialinę žalą, patekčiau tik į kriminalinę kroniką arba mane parodytų per žinias. būtų tik – krymo scena. o gal – nueiti į kokią operą – muilo, rok, šok arba grok – trombonu, nervais, triūba, – ar šiaip operetę – šikšnosparnį – arba kitaip – silvą, – ar baletą? – arbaletą paimčiau mieliau, – bet, kita vertus, niekas nesiūlė, – nesiūlė, – vertus ir tą, ir aną poetą. – o čia – visai ne siūlė, o tiesiog nesusipratimas, nesupratimas, ir žmogiškojo orumo įžeidimas, – mąstė gružas apie rytdienos orą, beveik kaip

tikras džentelmenas, žvelgdamas į savo kairiają kelnių klešnę, – kažkodėl trumpesnę, – kaip tikras žvelgaitis – nuo piliakalnio apačion. – gal patrumpinus iki šortų? – mąstė gružas. – būtų, ko gero, labai prasminga ir istoriškai teisinga, – tačiau aš juk nesu teisingas nesusipratimas, – aš netgi nesu pratimas ar kokia aerobika, ar jūsų proto tipas, ar prototipas šiaip. esu tik šiaip tipas, bet šio ir ano vertas, – ir, kita vertus, – poetą, – man tikrai poezijoje – arba istorijoje – vieta verta.

*Ęsti savo kalę, arba Lietuviškos Kalėdos**Sakmė*

kad suėstum savo kalę, reikia gauti leidimą, licenciją ar šiaip pažymėjimą

iš kokios nors ministerijos, departamento ar bent jau valdybos, patvirtintą parašu su dviem antspaudais, – geriausiai, aišku, būtų pirštų. bet kartais tinka ir kanopų. kitaip kalės édimas neturės jokios prasmės ir bus tik periferinis marginalinis vietinės reikšmės reiškinys. prieš édant pageidautina įtaisyti jai tėvus, krikštatėvius, senelius ir anytą, pusseseres ir pusbrolius ir kokį tuziną (galima ir velnio) vaikų, pageidautina, iš seimo, energetikos ministerijos, taip pat skirtinę tautybii ir rasių ar šiaip sunkiai auklėjamų – kitaip kalės édimas bus tik menkavertis mažai prasmingas įvykis. norint pasiekti teigiamų rezultatų kalei reikia neduoti įstį, pasodinti ant adatos

arba račiukų, be to, atliliki fizinių ir psichologinių smurta tris kartus per dieną. taip pat iš jos išsireikalauti visus mokesčius už orą, lietu, krušą, vėją, pernykštį sniegą ir pernykštius sapnus bei kitus panašius meteorologinius reiškinius. taikant ilgalaikį poveikį reikia nepamiršti, kad šuo ir kariamas pripranta, – taigi pripras ir jūsų kalė, todėl reikia taikyti griežtesnes poveikio priemones – terorą, smurtą, šantažą ir šmeižtą – tik šiaip jums pavyks pasiekti optimaliausių rezultatų.

Road movie

– Ką tu pasakei? Pakartok, ką tu pasakei?! – suklykė tėvas. Pakilo nuo stalo, isteriškai sumojavo trapiom statybininko plaštakom. Vargšelės plakėsi ore tarsi drugelio sparnai. Tėtušis krito lyg pakirstas.

Drugelis žuvo ir išjudino apokaliptinę grandinę: pamilo karvės – ēmė baubt ir lėkt nuo skardžio į jūrą, sustojo visi laikrodžiai, bažnyčių varpinės tilindžiavo SOS, kažkur stėpe sprogo gирto piloto netycia numesta atominė bomba, iki padangių iškilo viesulai ir šlavė viską pakelius.

Galop šią žmonijos mirties operą užbaigė milžiniškas cunamis.

Visas man žinomas pasaulis buvo nuplautas per akimirka; tekyšo tik bažnyčių varpinės, nuo kurų pora apsėstų kunigų dar spėjo išsviest keletą biblinių prakeiksmų.

Nuraminu aistros ir pažvelgiu į viską kiek objektyviau: pasaulis stovėjo kaip stovėjės – amžinos erekcijos būsenos. Karvės ir toliau mūkė, palaimingai pritvinkusios pieno. Bažnyčios buvo kaip visad tuščios. Išskyurus keletą vorų ir pagirtingą zakristijoną. Pilotas niekur neskrido, nes oligarchai tik blefavo atominio karo pokeryje. Cunamis, tiesa, nūviliui, bet prieš porą metų. Tėvas net neskaitė: „Ai, ko tūčiurkų gailėt. Priviso – darbo vietas, suskiai, tuo atims, matysi.“

Žodžiu, pasaulis éjo be mūsų, mes – be jo.

Bet vienas dalykas pasikeitė. Prie stalo tėvas jau gerą valandą sédėjo papilkėjęs. Motinos subtiliai gédai akompanuoja. Tyla stojo tokia, kad girdėjau širdį plakant. Ar laikrodžių? Nebesupaisysi.

Štilis truko kone valandą. Šią minimalistinę muziką pertraukdavo motulė – susikaupdavo ir, kad nesuerzintų tėvo, nurydavo seiles. Mmmm. Tėvas kramtė. Lyg létai rytu save.

O ištisies tai virškino mane – savo vienatinių sūnų.

Supratau – mano frazė nuskambėjo taip, lyg būčiau pasakės esąs homoseksualus.

Žodžiu, tėvas nenudžiugo. Toks jaujis buvo žmogus: seno sukirkimo, tradiciinių verčių užgrūdintas moralės ir vyriškos tapatybės – kardas, arklas, bybys, kieta ranga – gynėjas.

O čia še! Per skruostą dalgiu: „Tévali, aš būsiu menininkas!“

Niekad nemaniau, kad suvoksiu, kaip dievas kūrė šį pasaulį. Pasirodo – žodžiu. O kaip ji sugriaus? Taip, kaip ir su-kūrė. Viename gale – tebūnie, kitame – basta.

Aš šį vakarą buvau dievas, sugriovęs tévo pasaulį, atėmęs jam vienintelę galimybę jį pratest – per vinenturtį sūnų. Et, tas testiminas. „Tekėkit krauso upeliai mano gyslelém / iš tévuželio mano gerklelén.“ Užuot jis susileidęs į veną – per paklusnumą, per jo su manimi siejamą svajas. O aš tik nugériaus man su meile duotą kraują ir, greičiausiai, kur už kampo išmyšiu.

Sūnus panoro tapt menininku. Išivaizduokit, ką tai reiškia tėvui, kuris iki penkiasdešimties metų buvo nevaisingas, o vieną dieną per maldas ir tūkstantajį išdžiūvusio manęs darymo seansą – pyst ir sužydo lazda vidur trobos!

Ir ką man teko patirt? Ogi jauno mažo vynmaišio dalią – leistis kasdien pildomam senu, praplékusiui tévo vynu: iš visų pakampių jis rieškučiom susémė, ką turėjo, ko negalėjo į savo senają odos kapšą supilt – visas svajas, planus, vilčių bréžinius, savo apdulkėjusį tévišką instinktą, socialinę gédą ir tą rūgštū didžiavimosi savimi raugą.

O mano sienos plyšo, oda tampesi lyg nuo velnių legiono, besigrumdančio viduriuos.

Ir ką, teko iškkest.

Taigi, per juodžiausias kančias, stenēdamas, nulipdės, priplėlys – kaip jis tą dažnai pabréždavo – mane sklidinai, subrandinęs iš sūnelio skalsų vyną, staiga visko netenka. Ir ne nuo stichijos, infarkto, vėžio, karo ar bandito rankos kur tarpuvartėje, o nuo mano žodžio, kuris tampa kirviu jo šaknims, barbaro kuoka porceliano muziejui.

O kaip motina? Jai, manau, tas pats, kas ir tėvui, tik ji nedrįstų imtis jokių drastiškų žygijų mane iš naujo lipdyt, loyp. Ji viso labo tyli, linksinti ir klusni statybininko žmona. Ta pati, kuri stovi Granto Wodo drobėj, – tad jos akyse teatsispindi parapijos namų gotiška smailė. Fonas tėvui. Jungtukas didžiajame vyro pasakojime, inkliuzas jo ledyne.

Jei mane būtų atėmęs patvorės narkomanas, tėvas būtų jį suradęs ir plikom rankom pasmaugęs. Dabar sūnų iš jo atėmiau aš – spėkit, ką dabar jis iš po žemiu iškas? Taip, teisdingai. Tolesnis klausimas vertas trylikos aukso luitų. Rizikuojate ar einate iš žaidimo? Aš – bégū!

Nieko nelaukęs susipakavau lagaminą ir nudelbęs akis išsinešdinau kuo toliau. I naktį. Velniop. Jau už dešimties minučių atsigréžiau ir tolumoje pamačiau mažą žiburėlį – tiek teliko iš mano ryšio su namais. Aguonos dydžio springulė. Žarijos grūdas. Beliko užpūst.

Tamsoje pralükuriavau bene keletą valandų. Kartkartėmis prašvilpdavo vienas kitas automobilis, bet, regis, iš jų

Martos Vosyliūtės nuotrauka

šviesos ruožą mano iškeltas nykštys nepatekdavo. Tokia neviltis, kad net pradėjau melstis – nuo mantrų Krišnai iki inkštimo šantų Spaidermenui. Pirmajam – kad padėtų juoktis ir į viską pažvelgt su indišku optimizmu (taip mus moko enciklopedijos), antrajam – kad išvaduotų iš šio kelio ruožo (to mus moko St. Marvel).

Toks tas religinis postmodernizmas, išvaduojantis mus iš fanatizmo, – lieka tik nuogti tikėjimo gräučiai, kaip urvinui: bijau – šaukuju dievo (kad ir „Coca-Colos“ skardinės pavidalu, svarbu, kad guostų, pagirdytų nežinios ir baimės sacharoj).

Nepajautau, kaip keliai sulinko, susigūžiau, užtraukiau ant galvos megztinį, susirangiau į kokoną ant lagamino ir užmigau.

Pro akių plyši prasiskverbė šviesos pluoštas – rytas, pamaniu. Po velnių, rytas, man bus pėdos nupuvusios nuo šalčio. Kas, kad vasara. Nakty šaltos. Greit susiėmiau už pėdų, bet ten nieko nebuvu – kažkokis beformis gumulas. Vos nenupalau. Idiotas!!! Kojos gi ivyniotas į megztinį – gulėjau embriono poza, taip šilčiau. Turbūt kam iš šono atrodžiau lyg koks milžiniškas vikšras ant miniatiūrinio lagamino. Siurrealizmas. Čia jums ne Parulskis su beisbolo lazada. Tas bent gintis gali, net jei tik sraigė.

Pro šviesos pluoštą – aksys dar tirpo nuo pernelyg intensyvaus spindėjimo – pamačiau besiartinančių siluetų. Milžiniškas, rodės, padaras su rūkstančiais iš galvos dūmais. Pyzdec! Bus koks maniakas su nutriūsusia cigarete rankoj tyko bledstva visą naktį kur krūmuos ir laukia pigia ciza šildydamas iškrypeliškus savo plaučius kyvėpuoja stenēdamas aimanuodamas iš pasitenkinimo įkiš į mane kokį strypą ir išlups vidurius pasidarys sau vėdarų balių ar batus iš mano skalpo gal toršerą ir sėdés sau mein kampf vidury dykumas skaitydamas regzdamas planus užkariaut Europą ar bent jau kokį nekaltos pakelės mergelės everestą kops visas suplukęs inkšdamas įtartinos man tos vienišos hienos neturi žmogus ypač laukinis benamis troinojininkas žmogiškumo kitaip pasikartu vidur lauko kaip šuo godo nelaukdamas sakiau niekada neduoti jokiam ubagui išmalodos visi jie maniakai sadistai pakelėse tavęs tykantys nedékingi valkatos.

Viešpatie, kokia neapykanta sukyla pasijutus nesaujam, be tévo, namų, duonos, vidurnakčio okeane, plūdiuojant ant lagamino lyties.

Kieta ranka, kvepianti mazutu, nusileidžia man ant peties ir ima judinti. Suprantu, kad žadina. Tokia ranka negali būt bomžo. Negali. Pažiūstu tas suglebusias, spirito pritvinkusias lyg penkiagalves utėles, o čia – vyras, darbo žmogus. Dar tas raminantis mazuto kvapas. Prasimerku, trinu akis, prieš mane stovi vyras ryškia geltona striuke, nejuda, kieto stoto mužikas, užrašo neįskaitau, ant akių – furisto kepurėlės šešėlis, pamenat – USA, iš burnos rangosi garai, juda pro tankią kiek žilstelėjusi barzdą, taiki lūpų linija, viešpatie, kaip žvériukas aš – iš baimės rega tokia žvitri, kad kone prietemoj įžiūriu subtiliausius bruozus, nors už jo spigina dvi milžiniškos lempos, girdžiu ramų monstro burzgimą – tolimumų reisų sunkvežimio maurojimas.

„Tai kelsies, sušalsi dar, vaikeli, šok į maniškę, pavėžėsiu, kur tau – toli, a?“

Ne, jis nekalba, tyli, šie žodžiai – jo gestų, povyzos, kiek ironiško, kiek gailestingo šypsnio pantomima, nuskaitau ją kaip kokį archajinį raštą, vieną tū, kurių mokslo vyrai neiviekia simtmeciai.

„Taip, taip, seni, ačiū, palauk, tuo išsirisiu“, – ir nerangių kepurnėjuosi iš vilnonio kokono, raitausi it vilšras, kepinamas dykumas orkaitėj, juokinga situacija, kažkokis nevykės performansas, suknistas šiuolaikinis šokis.

Dėdulė jau sėdi prie vairo, o aš velku kojelės sunkvežimio link. Durys velnioniškai aukštai, iškaitau logotipą –

„Jacobs“, regis, kava čia kokia, čiortsnim ar kas. Gal jis koks žydas, klajoklis Ahasveras, paimantis pakelę tokius pat nusidėjelius – kad kalbos bendros būtų. Nujautė, kad aš nepadėjau tėvui nešt kryžiaus. Kur čia nepadėjau – numečiau ant jo gležnų pėdų, sutraiskiau koloso pamatus, taip sa- kant.

Koja dedu ant mažų kopėtelių – tie sunkvežimiai tokie milžiniški, kad įlipt į juos gali tik tokiom mažom juokingom kopėtėlėm, – šiaip ne taip prisitrauki, praveriu milžiniškas duris ir kone išliaužiu į vidų. Vos durys trinkteli, diedukas pajuda iš vienos.

Sėdžiu galingo dydžio kabinoj. Visos lubos, durų šonai, lango viršus nukabineti, nuklijuoti keisčiausiais, tarpusavy nederančiais mažmožiais, kuriuos iliuminuoja blyksinti šviesų girlianda: čia ir atvirukas su Kristumi, Mergele Marija ir dar kažkokiais šventaisiais, plikus kiaušus kirkukais pasidabinusiais (mačiau tokius vienam bernardinui vienuolyne), šalia ramiausiai sau gyvena iškarpos iš kino žurnalų su Leonardo DiCaprio, Stallone, Deana Martinu ir kitais kino italais. Čia pat tilindžiuoja juos laiminantis skeletas su popiežiaus tiara (makabriškas senio skonis, neturiu prie-kaištų) ir dar daugybė „Playboy“ gražuolių, besirangančių tai paplūdimy, tai ant poliruotų raudonų sedanų, šūsnis reklaminių lipdukų, skelbiančių „Tuborg“ Dievas tai gertų, „Sony“ – angeliškas garsas už velniškai mažą kainą, „Su-mažink kančią pasaulį – naudok prezeratyvus „Nirvana“.

Visuma šios instalacijos atrodė arba kaip maniako ištrauva, arba kaip didžiausio pasaulio ciniko kolekcija, arba – hinduistiška pamšelio bytniko statyta šventykla. Pastarajį rakursą buvo galima išvyst tik gerokai prisimerkus. Arba, spėju, apsinėšus nuo LSD.

Senis sédėjo ramus ir stebėjo vien kelią, kartais niūniuodavo.

Pro šalį plaukė tamsos bangos, sunkvežimio šviesos skrodė naktį. Pabandžiau užmegzti pokalbi:

– Tai kur trauki, žmogau?

Tyla. Po minutės senis pasirausė po sėdyne ir ištraukė žemėlapį – dvieju sprindžiu ilgo ir tiek pat pločio, seną, su glamžytą, vietomis klijuotą lopytą balto popieriaus skiautėm, išmušą kavos egzemom ir cigarečių votim.

Furistas, neatitraukdamas akių nuo kelio, dešine ranka išlygino ant sédynės žemėlapį ir laisvai tekštelėjo delnu.

– Tai kur, žmogau?

Diedukas dar kartą žlegtelėjo delnu per visa žemėlapio plotą.

– Ne, tu man parodyk, kur tiksliai, kokį tašką, miestą, rajoną, apskritį bent, na, suprant, ką nors konkretaus?

Senis nebenorėjo kartot trečią kartą, atsiduso ir numojo ranka. Supratau tai kaip „atsiknisk“.

Velnias, aš tik dabar pastebėjau, kad mano gelbėtojas vietoj žodinio atsakymo naudojo gestus. Ne, ne kurčnebyliu, ne tas sudėtingas gestų arabeskas, o tokias primityvias – gūžtelį pečiai, parodo pirštu, atsidūsta, šypteli, pasikaso galvą ir pan. Faktas – ne kurčnebylis. Kitai – nereaguotų į mano klausimus.

– Žmogau, tu, na... neįsižeisk tik, prašau, kaip čia mandagiau tau suformulavus... aaaa... tu nebylys?

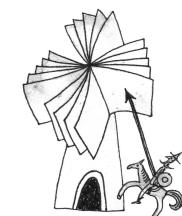
Senis pirmą kartą atsisuko, keletą minučių žiūrėjo į mane prisimerkės – viskas, galvoju, įžeidžiau sveiką vyra – išmes mane iš sunkvežimio, skriejančio 120 km per valandą greičiu, o šakalai ēs mano maitą. Jis nė nemanė nors kartą žvilgert į kelią. Tik įdémiai į mane spoksojo. Ir staiga pratrūko... nevaldomu, giliu krūtininiu juoku. Kretėjo gal kokias dešimt minučių, išleisdamas iš savo plaučių bedugnės visus įmanomus garsus. Toks, žinot, surrealinius automatinio juoko metodas, apie kurį Bretonas nė svajot nesvajojo: dunksėjo kaip lava spjaudantis ugnikalnis, staiga prasiveržė plonitis žiurkėno cypimas, gegutės kukavimas, primityvi marimbos kompozicija, trukčiojančio troleibuso garsas, iš čiaupo bėgančio vandens pliaupimas. Ko ten tik negirdėjau. Maestro kūnas nuo tokio spontaniško juoko kretėjo kaip pamšelio, gydomo elektros šoku. Arba šamano, besikratančio Juoko dievybės garbei.

Staiga, taip pat netikėtai kaip ir pradėjės, senis nurimo, atsuko visu garsu radijo stotį, kiaurą parą grojančią senus bliuzo gabalus ir iki dugno nuspaudęs akceleratorių pradanginu mus naftyje.

Paskutiniai kadrų, kuriuos prieš užmigdamas išvydau, buvo milžiniškas pakelės stendas, kviečiantis pasisvečiuot motelyje „Rainbow“, ir jau vaizduotėje išniros senas juočkis, skardžiu trimiūti pritariantis savo pamšeliškai bliuzo mantrai: „Life is a horrible joy, my friend ha ha ha ha / Life is a hard dream which became a joke ha ha ha ha / Life is a what you want ha ha ha ha / Life is... a brilliant smoke ha ha ha ha.“

SIMONAS NORBUTAS

Dailūs, blizgūs bigudukai ant dar mažytės galvos

Slemas Lietuvoje! Sud. Darius Jurevičius ir kt.
K.: Kitos knygos, 2012. 256 p.

Apie slemą išgirdau pirmame kurse, skaitydamas, rodos, „Nemuną“ (matau niekinant vieno leidinio red. pavaduotojos žvilgsnį). Savaitraščio apžvalgoje buvo išskirti Dariaus Pocevičiaus (vieno iš karto organizatoriu, dabar jau vengiančio sasajų su poezija, kūryba) ir Dariaus Jurevičiaus (pirimojo slemo varžybų nugalėtojo) pasirodymai. Slemas, kaip ir atskleista prie knygos pridėtame Evaldo Janso filme, Lietuvoje kaip tam tikra anarchistinė, kairioji veikla pasitelktas nuobodžiaujančių kultūrininkų ir įvairių teisių aktyvistų, nesugalvojančių charizmatiškesnių nepasitenkinimo valdžia ir viso pasaulio sistema būdų.

Nors dabar slemas ir politika turi bendrų kampų, nemazai slemo tekstu vis tiek nepabėga nuo daugiau mažiau niūrios būtovės, augdamas slemas pasidarė apolitiškesnis, igauno naujų spalvų. Jeigu reikėtų sudaryti sąrašą žmonių, siekiančių laisvojo mikrofono trijų minucių šlovės, ko gero, nugalėtų filologai, žurnalai. Ilgainiui kairieji apleido slemą, ir jis tapo, nesugalvoju kito žodžio, laisvas ar bent laisvesnis.

Keletas sakinių apie tai, kas apskritai yra slemas arba *slam poetry*. Tai išėjimas į sceną su mikrofonu, tau skirtos trys ar šiek tiek daugiau minucių. Per jas pasitelkės tik savo gerklas ir išmonę įrodai, kad esi vertas ne tik kasmėnesinės

pašalpos, bet ir slemo nugalėtojo vardo. Tekstai variuoja nuo prozos kūrinelių iki improvizacijų, keistų garsų skleidimo ir savitų manifestų. Lietuvoje tarp turų nugalėtojų keliauja dešimties lių pereinamoji taurė. Dažniausiai slemo pasirodymus veda *nagi vagi vagina* vaikinukas – Domas Godosbrolis Raibys. Slemas, žinia, atsirado ne Lietuvoje, o Amerikoje, Čikagoje, kaip alternatyvūs poetiniai skaitymai.

Pačiam kartą irgi teko kaip slemeriu Dalyvauti viename festivalyje. Atsimenu puikiai praleistą laiką, gerai, girtoką ir apkvaišusį, bet itin socialų, atvirą, atpalaiduojančią. Esmėta, kad *darydamas slemą* bent akimirkai pakylejį save ir duodi kažką kitiems, nelyginant atomas su išmušta dalele keitiesi pats ir kuri kažką nauja.

Knyga sulipdyta gražiai ir stilingai. Vietomis primena „Šamaną“ („Kitos knygos“, 2007), kurį laikau pastarojo penkmečio gero skonio etalonu knygų dizaino srityje. Kiek teko girdėti, sudarytojas Darius Jurevičius dirbo gana atsakingai ir net įkyrokai. Viena slemerė guodėsi, kad ją pareigingasis visa ko lipdytojas spaudė duoti (savi)aprašymą jau nuo vasaros pradžios.

Didžiausias minusas – slemas Lietuvoje gyvuoja dar tik keletą metų. Ar prasminga tuos dvejus trejus metus paversti ne tik knyga, bet ir tikru prekės ženklu (ypač tai jautėsi knygmugėje)? Kalbu apie tai, kad keleri metai socialiniam reiškiniu išvešti yra per mažai. Kas žino, kokiu pasekmui dėl to gali kilti ateityje. Juk trejų metų vaikui paminklų nėkas dar nestato.

„Slemas Lietuvoje!“ sudarytas iš straipsnių iškarpu, aktyviausių veikėjų pris(is)tatymų, jų tekstu, supažindinimo su pradininkais ir pasaulinio lygio *slam poetry* atlikėjais. Tad knyga marga kaip genys. O jei dar pridėsime Evaldo Janso filmą „Slemas, arba Deklaruojojo žodžio menas

Lietuvoje“, tai gausime visai jau šerbetinį pasaulį, krišnaistus su oranžinėmis užuolaidomis Kauno Naujamiestyje. Apie patį filmą sakyčiau: geriau tokis negu nieko. Néra jis labai blogai sudarytas ar nufilmuotas; čia vėl atsimušame ī tą pačią problemą – ar pakankamas lietuvių lygis ir pasirodymai, kad būtų taip garbingai dokumentuojami? Jau dabar girdžiu, kad šneku kaip nupušės akademikas, bet keletą metų buvo galima ir palükėti. O gal bijoma, kad viskas „op!“ ir užsilenks, taip pat netikėtai, kaip prasidėjo.

Dar truputis kriticizmo: ne visi autorai sutiko publikuotis knygoje ir taip, jų nuomone, parsiduoti, sukomercenti ši taurų antikorporacinių reiškinį. Iš paminėtų prieštarų išlenda ir dar viena, jau tapusi klasikinė: jei „Kitos knygos“ platina, pardavinėja, reklamuoją, žodžiu, „daro“ komerciją ir pinigus iš visokiausiu andergraundinių, anarchistinių ir antivartotojiškų dalykelių – kalti leidyklą prie kryžiaus ar ne? Kaip išmatuoti ribą tarp revoliucinių idėjų platinimo ir parsidavimo kapitalizmui? Atsakymai laukiami komentarų skiltyje.

Reziumė: vieną kartą vienoje knygoje seniai seniai, kai apyniai žydėjo, perskaičiau tokį štai sakini: „Ko nepribraigė karas, tą pribaigs maras.“ Perfrazuojant ir pakeičiant mintį 180 gradus: jei negali pakeisti reiškinio, bent jau kokybiškai jį pateik. Atrodo, kad tai Darius Jurevičius ir kompanija (Evaldas Jansas, Jurga Tumasonytė, Gerda Venčkauskaitė, Žygimantas Kudirka, Aidas Baublys, Domas Raibys...) ir pamégino padaryti. Ar šlovinti juos, ar kryžiuoti, spręskite jūs.

Ko mano knygose nėra

Atkelta iš p. 4

Psichiatrija kaip profesinis ketinimas

Dar tebebuau mokinys, kai ankstyvos vaikystės norą tapti gydytoju sustiprino psichoanalizės įtaka, taigi panorau tapti psichiatriu.

Vis dėlto kiek laiko koketiskai svyravau tarp dermatologijos ir akušerijos. Kol vieną dieną kitas medicinos studentas W. Oesterreicheris (vėliau jis iškūrė Amsterdame) palauso, ar dar nesu girdėjės apie Søreną Kierkegaard’ą. Mano koketavimą su psichiatrijai tolimes dalykais puikiai nusaką šio filosofo žodžiai: *inirtingas nenoras būti pačiu savimi*. Iš tikrujų aš turėj gabumų psichiatrijai, todėl neturėčiau jų išsižadėti.

Sunku patikėti, kokį lemiamą posūkį mūsų gyvenime kartais padaro visiškai atsainiai ištarta kito žmogaus pastauba. Šiaip ar taip, nuo tol tvirtai ryžausi nebevengti „psichiatrinės savirealizacijos“.

Vis dėlto svarsciau, ar iš tikrujų turiu gabumų psichiatrijai. Viena aišku: jei jų turiu, jie susiję su kitais, būtent kari-katūristu, gabumais.

Kaip karikatūristas pirmiausia suvokiu žmogaus silpnybes – tą patį galiai pasakyti ir apie save kaip psichiatrą. Skirtumas tik tas, kad kaip psichiatras ar bent psichoterapeutas, peržengdamas (faktines) silpnybes, intuityviai ižvelgiu (faktatyvinės) galimybes tas silpnybes įveikti, antra vertus, peržengdamas varganas aplinkybes užčiuopiu galimybę išgauti tą aplinkybių prasmę, taigi net ir tariamai beprasmī kentėjimą paversti išties žmogišku laimėjimu. Iš tikrujų esu išsitikinęs, kad nėra aplinkybių, kurios neapimtų ir prasmės galimybės. Kaip tik ši išsitikinimą didžia dalimi tematizuojau ir sistemina logoterapija.

Tačiau ko verti žmogaus gabumai psichiatrijai, jei nėra psichiatrijos poreikio? Taigi aptarkime ne tik žmogaus tinkamumą, bet ir jo paskatas tapti psichiatriu. Manau, nebrandžius žmones psichiatrija traukia kaip pažadas igypti *galios kitiems*, užvaldyti juos, jaip manipuliuoti. Žinojimas – galia, ir žinojimas apie mechanizmus, kurių kiti nejisismonina, o mes labai puikiai suvokiamė, pirmiausia reiškia galia kitiems.

Tai akivaizdžiausia hipnozės atveju. Turiu prisipažinti, kad jaunystėje irgi domėjausi hipnoze, – jau būdamas pen-

kiolikos metų tikrai sugebėjau hipnotizuoti.

Knygoje „Psichoterapija kasdienybėje“ (*Psychotherapie für den Alltag*) aprašiau, kaip dar būdamas medicinos studentas lankiau paskaitas Rothschildo ligoninės ginekologijos skyriuje ir kartą padirbėjau anesteziologu. Vieną dieną vyriausiasis gydytojas Fleischmannas pateikė man garbingą, tačiau visiškai beviltišką užduotį – užhipnotizuoti seną moteriškę. Ją reikėjo operuoti, tačiau narkozės ji nebūtų ištverus. Matyt, dėl kažkokiu priežasčiu nebuvu galima ir lokali anestezija. Tad iš tikrujų paméginau hipnoze padaryti vargšę moteriškę nejautrią skausmui. Ir šis mėginimas visiškai pavyko.

Deja, džiaugsmas buvo per ankstyvas! Mat netrukus gydytojų liaupses ir pacientės padėkos žodžius nustelbė pikkiausiai, audringiausiai priekaištai prapliupusi seselė, kuri asistavo operuojant. Ji priekaištavo visą laiką turėjusi iš paskutinių priešintis mieguistumui, kuri mano monotoniškos sugestijos sukėlė ne tik ligonei, bet ir jai.

Kita kartą man, jaunam neurologijos ligoninės *Maria Theresien-Schlössel* gydytojui, nutiko štai kas: mano vadovas profesorius Gerstmannas¹⁰ papraše, kad pasitelkės hipnozę padėčiau užmigtį dvivietėje palatoje gulinčiam pacientui. Vėlai vakare nusigavau į palatą, atsiėdau prie ligonio lovos ir bent pusvalandį kartojaus sugestijas: „Jūs visiškai ramus, maloniai pavargës, darotës vis mieguistesnis, kvépuojate visiškai ramiai, akių vokai apsunksta, visi rūpesčiai nutolsta – netrukus miegosite.“

Taip kalbėjau pusvalandį. Paskui panorau pasišalinti ir nusivylęs pamačiau, kad tam vyruj nepagelbėjau.

Užtat kaip nustebau kitą ryta ižengęs į palatą ir išgirdęsus išžavėjimo šūksnį: „Nuostabiai miegojau šianakt: vos pradėjote kalbėti, netrukus giliai įmigau.“ Tai buvo kitas pacientas, kaimynas ano, kurį turėjau hipnotizuoti.

Šiaip ar taip, pasitaiko, kad žmonės ir perdeda mano, kaip psichiatro, galias. Antai nesenai skambina dama iš Kanados – trečią valandą nakties, – negana to, paaiškėja, kad aš turis apmokėti pokalbio saskaitą. I mano pastabą, kad tos damos apskritai nepažistu, išgirstu atsakymą, jog aplinkybés gyvybiškai svarbios. Taigi apsiūmu padengti pokalbio išlaidas ir netrukus suvokiu, kad susiduriau su paranojos atveju. Dama jaučiasi persekiojama CŽV ir yra tvirtai išsitikinus, kad vienintelis žmogus pasaulyje, galintis jai padėti, ją apsaugoti, taigi turintis pakankamai reikiamų galių, esu aš. Teko moterį nuvilti. Vis dėlto nesugebėjau jos nuvilioti tiek, kad kitą naktį, vėl apie trečią valandą, nesulaukčiau

dar vieno jos skambučio. Žinoma, šis yra atsisakiau perimti CŽV išlaidas...

Gydytojo įtaka

Galia šen, galia ten; pritari Johnui Ruskinui¹¹, kartą pasakiusi: „Vienintelė galia – galia gelbėti. Vienintelė garbė – garbė padėti.“ Bene 1930 m. Vienos liaudies universitete, gimnazijos, esančios Cirkusgasėje, patalpose, skaičiau kursą apie psichikos ligas, jų atsiradimą ir profilaktiką (ne atpažinimą ir gydymą!). Prisimenu, kaip vieną vakarą jau suteimus, tačiau dar neįjungus šviesos auditorijoje ar klasėje dėsčiau be galio įdėmiai klausančiai publikai, porai tuzinų žmonių, kaip svarbu orientuotis į prasmę ir kad gyvenimas besalygiškai prasmingas. Iš tikrujų jaučiau, kad šie žmonės buvo imilus mano žodžiams, išgirdo mane, jaučiau, kad kažkai įdavau jiems į kelią, kad jie buvo tarsi molis puodžiaus rankose. Žodžiu, kad panaudojau „galia gelbėti“.

Kaip parašyta Talmude: *tas, kuris išgelbėjo bent vieną žmogų, galima sakyti, išgelbėjo visą pasauli*.

Siame kontekste prisimenu jau nebejauną pasaulinio garso zoologo dukrą, mano pacientę psichiatrijos klinikose *Am Rosenhügel*, pirmojoje mano darbo vietėje 1930 m. Kamuoja sunkios iškyriųjų būsenų neurozės, moteris gulėjo klinikose jau daugybę metų. Tašyk vėl buvo prieplanda, sedėjau dvivietėje palatoje ant tuščiosios lovos krašto ir įtaigiai įkalbinėjau pacientę. Dariau viską, kad paskatinčiau ją atsitraukti nuo iškyriųjų veiksmų. Apsvarčiau kiekvieną jos argumentą, paneigiau kiekvieną būgštavimą. Pacientė vis labiau rimo, vis labiau laisvėjo, darėsi vis mažiau prislėgti. Buvo akivaizdu, kad kiekvienas mano žodis krenta į derlingą dirvą. Ir vėl jutau – molis puodžiaus rankose...

**Iš: Viktor E. Frankl. Was nicht in meinen Büchern steht. Weinheim und Basel: Beltz Taschenbuch, 2009
Vertė Austėja Merkevičiūtė**

¹⁰ Josefas Gerstmannas (1887 Lemberge–1969 Niujorke) – žymus Vienos neurologas, neurologijos ligoninės *Maria-Theresien-Schlössel* vedėjas. Emigravęs į JAV, apraše Gerstmanno „angularis sindromą“ (agrafija, akalkulija ir orientavimosi „kairė-dešinė“ sutrikimas).

¹¹ Jonas Ruskinas (1819 London–1900 Brantvude) – rašytojas, dailininkas ir socialinis filosofas, pasisakęs už socialines ir politines reformas.

Nencų pasakos ir legendos

Pabaiga. Pradžia Nr. 10

Vilkė pati

Trys broliai, Naujosios Žemės gyventojai, vieną seserį turėjo. Kartą rudenį pas juos trejomis rogėmis trys broliai Nyjvėjai atvažiavo. Ėmė mergelei pirštis.

Įėjo čiuman vyriausiasis Nyjvėjus. Kaip mėnuo balta jo galva. Įėjo vidurinysis Nyjvėjus. Jo nosis kaip varnos. Jaučius Nyjvėjus įėjo. Jo nosis kaip kirvis.

Ėmė svečius vynu girdyti. Vyną išgérė ir mergelę išpiršo. Išsivežė trys Nyjvėjai mergelę. Tapo ji viduriniojo Nyjvėjaus pati.

Nemyli ji vyro – muša ją anas. Neprižiūri ir ji Nyjvėjaus. Rengiasi jis, o pimai¹ jo šalti, peršlapę – pati jų nedžiauna.

Taip blogai metus gyveno. Atėjo ruduo, pati tėviškėn norėjo. O vyras su pagaliu atėjo, savo pačią mušti ēmė. Ranekas, kojas sulaužė.

Visi iš stovyklos išvažiavo. Ji viena likosi. Verkia. Metė ją vyras. Čia pas ją vilkas atėjės. Ėmės kraują laižyti. Visą kraują nulaižęs. Tada rankos ir kojos vėl vietom stojosi. Vėl sveika ji pasidarė. Su vilku vaikščioti ēmė. Pati vilke pavirto.

Pavasarį jai septyni vilkiukai gimė. Rudenį vilkiukai pa-augo. Eina keliu – čiumą, elnius išvydo. Naktį ēmė elnius pjauti. Penkias dešimtis papjovė. Prisivalgę miegot po medžiu atsigulė.

Tik užmigo, eglės šaka ēmusi oštį. Pasižiūri – ogi buvęs vyras atėjo. Iš pasalų susidoroti, vilkus užmušti norėjės. Išsigando vilkai, šoko ir į skirtinges puses išbėgojo. Vakare visi draugėn susirinko. Dviejų vilkų trūksta.

Vėl kaimenėn patraukė. Piemuo kietai miegojės. ēmė vilkai elnius vaikytis. Buvo du geri elniai – chaptorkos². Vaikė juos, vaikė, niekaip nepagavo. Penkias dešimtis elnių papjovė, prisiėdė. Grįžo senais pėdsakais. Miegoti atsigulė.

Paryčiu kietai įmigo. Eglės šakelė vėl oštį pradėjo. Išvyras atėjės. Paslapčia sélina, nori vilkus nudobti. Vilkai šoko, į skirtinges šalis išsilakstė. Vakare susirinko – dviejų mažų vilkiukų nėra.

Taip jie visus vilkiukus prarado. Ir vilkas-vyras prapuo-lė. Likosi viena vilkė.

Naktį ji nuėjusi elnių pjauti. Penkias dešimtis papjovė. Senais pėdsakais nuėjusi, miegoti atsigulusi. Tik girdi griausmą. Kaži kas ateinąs. Ant dviejų chaptorkų jos buvęs vyras atjojas. Nusiginė chaptorkos vilkė. Greitai bėga chaptorkos. Greitai bėga vilkė. Chaptorkos atsilikti nenori.

Vilkė galvoja: „Užmuš mane, jeigu taip bėgs. Kai mirtis atineina, tai ir upelės nėra nei upeliuko. Kai ne – upelių daug, daug upeliukų pakliūva.“

Taip pagalvojusi, upeliuką užtiko. Kiton upeliuko pusēn šoko. Chaptorkos irgi jai iš paskos šoko. Chaptorkos šoko, roges apsivertė. Vyras išgriuovo. Vilkė ji puolė. Gerklę jam perkando. Chaptorkos išsigando, atgalios metėsi.

Vilkė čia pat atsigulė, visą naktį iki ryto gulėjo. Tik staiga kaži kas vėl dviem chaptorkomis atvažiuojas. Vyro tėvas atkakės. Sūnų negyvą pamatęs. Ikkélė sūnų ro-gėsna. Pats verkia.

Vilkė galvoja: „Seniau, kai jis mane pagaliu mušė, man

Vaigačo salos nencų piešinys. Iš M. Sinicyno rinkinio. 1944–1948

irgi skaudėjo.“ Senis išvažiavo. Vyra išsivežė. Vilkė nuėjo kur akys veda. Ėjo, ējo, ilgai ējo. Pagaliau daug elnių aptiko. Ėsti užsimanė. Visą naktį vaikė elnius, vaikė, nė vieno pavyti negalėjo. Dvi dienas elnius vaikė, nė vieno pagauti negalėjo. Trečią dieną pagavo liesą elniuką, suėdė.

Nuo elnių pasitraukusi, miegoti atsigulė. Kietai įmigo. Tik girdi, kaži kas ateina. Su baltais jaučiais³ vyras atvažiuojas. Nubėgo vilkė. Jaučiai ją pasivijo.

Vyras chorėjumi vilkę prispaudė. Žemėn apvertė. Ran-kom pagavo. Kojas surišes čiuman nusivežė. Pasirodo, anas vyra jis brolis besas.

Greitai jis sužinojo, kaip sesuo vilke pavirtusi, kaip gyvenusi. Vilkė vėl žmogumi atvirto. Kiel pagyveno, nauji jaunikiai pirštis atvažiavo. Už gražaus vyro ji nutekėjo. Pati nutekėjo, pati išsirinko. Vyro nosis mažutė buvusi, kaip anties snapas. Akys – siaurut siaurutėlės. Pamilo ji vyra. Gerai gyventi ēmė.

Užrašė V. Tonkovas 1933–1934 m.

Pateikė Uljana Ledkova, 24 metų, raštinga, mokėsi Šiaurės tautų institute ir pedagoginiame technikume.

Vyriausioji septynių brolių sesuo

Gyveno kartą septyni broliai. Ir turėjo jie vyresniają se-seri.

Kartą jauniausias brolis tarė seseriai:

– Sese, pasiūk man kolčaną!⁴

– Gerai, pasiūsiu, – sako sesuo.

Broliams išėjus kolčaną ji pasiuvo. Ant jo visų žvérių at-vaizdus išsiuvinėjo.

Kai tik ji baigė darbą, broliai atėjo. Jauniausias brolis iš-kart čiuman jėjės paklausė:

– Ar pasiuvi man kolčaną? Parodyk!

Ir sako:

– Stai koks jis! Kaip tik toks kolčanas, kokio man reikėjo. Yra visų žvérių atvaizdai. Rytoj eisim medžioklén. Septynias dienas mūsų nebus. Tas septynias dienas šiuštu ne-lik iš čiumo, būk viduje.

Kai pasirodė ryto žara, visi atsikėlė. Septynių broliai se-seriai sako:

– Šitas septynias dienas niekur neik iš čiumo! Jeigu išeisi, tai mūsų pėdsakus užterši.

Ir išėjo broliai medžioklén. Septynias dienas jų nei gir-dėti, nei regėti. O sesuo čiume sėdi. Kad ir nori išeiti, tačiau bijosi. Pati sau galvoja: „Geriau nelisiu iš čiumo. Jeigu už-teršiu brolių pėdsakus, kas tada bus?“

Septintąją dieną nebeliko jėgų laukti. Vėl pati sau sako: „Kaipgi aš viena čiume gyvensiu? Nejau jie mane numirti paliko? Kas bus, tas bus, keliausiu brolių išešoti.“

Perpjovė peiliu ji čiumo niuką ir išėjo brolių pėdsakų ieškoti. Po kurio laiko priėjo jų pėdsakus ir ēmė jais sekti. Taip beidama septynšaki beržą priėjusi. Sustojo, apsidairė. Dar sykį pažiūrėjusi, išvydo sesuo, kad nuo beržo broliai nuėjė septynias takais žvérims pavirte. O jauniausiasis lo-kiu išėjės.

Vyriausioji sesuo tarė:

– Aš jau visai suteršiau brolių pėdsakus. Ką gi dabar man daryti? Eisiu jauniausiojo brolio pėdomis.

Ir nuėjo toliau. Tris dienas taip eina nepažištama žeme. Po kiek laiko lokio ištvā priėjo. Landoje du meškiukai dan-timis kaukši, urzgia ant jos. Tada iš irštos pasigirdo balsas, tarsi moters šneka:

– Ko urzgiat? Imkit ir išsiveskit ją čiuman! O jeigu ji ne-reikalinga, tai sudraskykite ir suėskite!

Meškiukai išėjo laukan ir išvedė seserį išršton. Ten moteriškė besėdinti. Nei gero, nei blogo nesakydama, ji tarė:

– Tu visai suterše savo brolių pėdsakus. Galėjai juk pa-laukti dar vieną dienelę. Bet, pasirodo, nepanorėjai. Tu pra-sikalai. Dabar teks pagyventi išrštovo.

Vakare lokys parėjo. Visai piktas, tik urzgia. Pati sako:

– Kam savo vyriausiąjai seserį gąsdini? Ji ir taip dar pri-sikentės. Liaukis urzgės!

Po tokiu pačios žodžiu jis nutilo.

Praėjo kelios dienos. Lokio pati sako:

– Vyriausioji septynių brolių seseris, ilgai čia negyven-si. Tau geriau išeiti.

Ši moteris davė jai mažą maišelį ir tarė:

– Kai eisi, neik aukštuma, eik per aną gluosnyną!

Vyriausioji septynių brolių sesuo iškeliaavo. Visą laiką per gluosnyną eina. Visą parką, bokarėjus sudraskę. Visą mėnesį ji keliauja. Visai jégos išseko. Tarė:

– Nusibodo man per gluosnius eiti. Eisiu verčiau aukštuma.

Ir vos vos aukštumon pakilo. Pati sau galvoja: „Sėsius pailsėt ant to supuvusio kelmo.“ Jau norėjo sėstis, tik tas kelmas perlūžo ir iš jo vidaus išlindo ragana (parnje⁵). Gal-

Nadežda Vyuceiskaja (nencė). Šamano daina

va jos didžiulė, akys raudonos. Medžio žievės drabužiaiš vilkinti. Garsiai nusikvatojusi ana sako:

– Chi, chi, tai gerai, tikra moteriškė pakliuvo! Dabar klausyk! Aš tave pažiūstu. Tu vyriausioji septynių brolių se-suo. Jeigu nori gyva likti, atiduok man savo rūbus ir vilkis maniškius iš medžio žievės!

Septynių brolių sesuo atidavė visus savo rūbus, o tada iš mažo maišelio ištraukė gražią parką ir bokarėjus, dailiai ap-sirengė.

O ragana sako:

– Žinai, dabar, rodos, mudvi su tavim vienodos palikom. Eime sau vyru ieškoti!

Nuėjo. Išėjo prie didelės upės. Ant upės ledo dvejos nar-tos bestovinčios. I vienas keturi balti elniai pakinkyti, į kitas – keturi juodi. Greta nartų nieko neregėti. Netrukus miške garsas pasigirdo. Girdėti, kaip du vyrai medžius pjauna.

Ragana sako:

– Tas vyras, kuris baltus elnius laiko, bus mano, o tas, kurio juodi elniai, – tavo.

Medžius pjovę vyrai prie nartų nusileido. Girdėti, kaip vienas iš jų sako:

– Tavo nartose tikra moteriškė, o maniškė – velnias. Tikraj moteriškė būtų gerai paimti, o iš raganos jokios nau-dos. Gal ją užmuškim?

Priėjo vyrai prie nartų, sokuju apsilvilko. Vyras su rag-na pirmas nuvažiavo. O antras moteriškai tarė:

– Ir tu sėskis!

Vakare čiumus privažiavo.

Prabėgo vieni metai. Vyriausiai septynių brolių seseriai laikas gimdyti atėjo. Senės mažų čiumų tarp krovinių nartų pastatė ir ten ją nuvedė. Ten ragana atėjo ir tarė:

– Eikit! Aš sesele paglobosiu.

Po kiek laiko gimė vaikelis. Ragana vaiką kailin suvys-tė, o moterai tarė:

– Aš tau katilą užvirsiu, o tu numik, kol aš verdu.

Moteriškė užmigo. Ragana paguldė šalia jos vaiką – pu-siau šuniuką, o jos vaiką lauk išnešė ir po skiedrom paslėpė. Tada eršketžuvės klijais savo draugės akis užlipdė. Išėjusi laukan ēmė šaukti:

– Vaje, vaje! Šita moteris netikra. Pagimdė vaiką, o vai-kas tai netikras, pusiau šuo!

Senės pažiūrėti susirinko. Ir tikrai – gimė pusiau šuniukas. Priekinė pusė – žmogaus, o užpakalinė – šuns. Pažadino moteriškė. Vyriausioji septynių brolių sesuo nori akis at-merkti, o akys sulipusios.

– Kas man atsitiko? Nežinau, ar mano vaikas gyvas, ar miręs.

Tai išvydusios senės nusigando, išėjo iš čiumo. Tarp vy-rų, girdėti, šneka:

– Antai iš po tų skiedrų berželis išaugo. Kada gi jis spėjo išaugti?

Kiti sako:

– Tegul auga. Gal tai šventas beržas.

Čia ragana priėjo, išrovė tą berželį ir įmetė ežeran tardama:

– Vanduo tavo tėvas, vanduo tavo močia.

Tada išėjusi savo čiuman ir sako:

– Rytoj mums teks keliauti su argiu, o septynių brolių sesuo tegul liekasi savo čiume. Jeigu numirs, juo geriau. ➤

Gyvenk mano gyvenimą

Atsisėdu ant suoliuko, pradedu stebėti. Suoliukas parke, bet yra ir reklaminių stendų. Visos reklamos man sako: „Domėkis mumis“, visi gretimų suoliukų pasakojimai man sako: „Gyvenk mūsų istorija“, visi žmonės sako: „Taip, dabar atsisuk į mane ir gyvenk mano gyvenimą, suprask mane, mylėk mane, štai mano tiesos, gyvenk jomis, matyk pasaulį mano akimis.“ Kurių galų žiūrėti tuos serialus? Juk ten ne mano gyvenimas. Ir išvis, ar yra žmogus, kuris gyvena savo gyvenimą?

Persėdu ant kito suoliuko, kitas suoliukas – tai kita mintis. Parkas tas pats. Ant atlošo išraižyta: „Samoninguumas – tai tokia proto savybė, kai žmogus pradeda atpažinti, ką daro automatiškai, o ką pasirinktinai.“ Peržvelgiu savo gyvenimą, turbūt užrašą Dievas paliko. Kai kas nors mane keikia, aš dažniausiai atsakau tuo pačiu, iš čia išeina, kad kiekvienas veiksmas provokuoja panašų atsaką. Pyktis – pykti, džiaugsmas – džiaugsmą, o jei atsakai taip pat, vadinas, samoninguumo nėra, bet tai nereiskia, kad nereikia juoktis iš anekdotų. Žiūrėdamas iš šios perspektyvos suprantu, kad samoninguumas veikiau svajonė nei tikrovė. Nesi-rinkau nei kas mane trauks, nei ko nemēgsiu, nei daugybės „nei“. Ir šitame automatiniamame gyvenime viskas, ką sutinki eidamas link kapinių, tau sako: „Gyvenk mano gyvenimą, pažiūrek į mane, pasidomėk manimi, išklausyk mane.“

Dangus – tai gyventi savo gyvenimą.

Žmogus, kuris žino, ko nori

Žmogus, kuris žino, ko nori, ne svarsto, o daro. O jei svarsto, tai svarsto ne ką daryti, o kaip daryti. Jis eina, jo draugai – tai tie, kurie irgi eina. Mąstau aš taip. Viskas sistematizuota, jokio spontaniško laiko, o spontaniškas laisvalaikis turi savo valandas. Gyvenimas pagal dienotvarkę. Gražu.

Gražu kaip ir dievas, kuris nežino, kad yra dievas. Klausiu savęs: „Kodėl teisini, kas nepateisinama?“ Apsimetinėjimas, kad nežinai, – baisiau už patį nežinojimą.

Nusirenk ir pažiūrek į nuogą kūno nuogą širdį. Širdis visada nuoga. Ji neturi kaukių. Keli klausimus tam, kad pabėgtum nuo atsakymų.

Kam? Pažvelk į gilumą ir atsakyk. Tu netgi nori daryti tai, ką reikia. O gal labiau „norėti“?

Juk norėdamas norėti save apgaumi teisingumu. Jeigu nori teisingų dalykų, save apgauni, kad esi geras. O jei jau savo akyse esi geras, kam ką nors keisti? O jei ir kitų akyse esi geras? Tai net ne keisti, o stengtis išlaikyti! Baisus stabdys tas gėris. Baisus. Bet nepavojingas tam, kuris žino, ko nori.

MATAS BYTAUTAS

→Kitą dieną visi iškeliau su argiu, o septynių brolių sesuo ēmė gyventi viena. Augina ji vaiką – pusiau šuniuką. O tikrasis jos vaikas ežere gyvena.

Atėjo kartą jie ant ežero kranto. Septynių brolių sesuo dabar nemato, tiktais girdi. Iš ežero vandens lyg kaži kas išlipa. Girdėti, tarsi vaikas koks išlipa. Šitas vaikas priėjo prie pusiau šuns. Pusiau šuo lyg būtų pastvėrės tą vaiką ir šaukia:

– Bobute, eikš čia! Padék man! Aš pagavau vaiką, iš vandens išėjus.

Tada jie pasiėmė vaiką, atsivedė čiuman, primaitino.

Rytą iš vandens išėjės vaikas sako:

– Mama, ledai šliaužia ant mūsų čiumo.

Motina sako:

– Turbūt vandens šeimininkas užsirūstino. Gerai, tada vietoj tavęs ežero vandenin per eketę nusiūsim pusiau šunį. Tegul pusiau šuo keliauja pas vandens šeimininką.

Nuėjė prie eketės, jie nuskandino pusiau šunį tardami:

– Seneli ežero šeimininkė, imk pusiau šunį!

Tada vyriausioji septynių brolių sesuo ēmė gerai gyventi.

Užrašė ir į rusų kalbą išvertė K. Labanauskas.
Papasakojo V. D. Jar, Voroncovo gyvenvietė, 1981 m.

Mergelė Pavasaris

Legenda

Seniai seniai toli toli, snieguitoje tundroje, plačios laidos viduryje stovėjo vienišas senio Irimbo čiumas. Ir turėjo senis gražuolę dukterį Narą (Pavasari).

Lékė metai kaip greitasparnai paukščiai. Lékė dienos kaip nartos paskui greitai elnių kinkinių. Tamšiuoju žiemos laiku, kai už kalnelių stūgaudavo vilkai, kai naktis kaip du varno sparnai aplėbdavo pasaulį ir net dieną buvo tamšu tamšu, kai piktoji pūga kaukdavo ir dainuodavo visais balais, džiaugdamasi savo galia prieš žmones, baisu ir neįauku tapdavo tada senio Irimbo čiume.

Tačiau senis Irimbo buvo ne iš bailiujų. Gyveno jis pasauliu atviras, žingsniavo pasitikinčiai ir drąsiai, savo lemties niekada nekeikė, kad ir kokie sunkumai jam tekdayv. Irimbo strėlės visada būdavo aštrai išgalastos. Lankų templės – tvirtos. Vargu ar tundroj būtų atsiradęs dar vienas tokis žmogus, kuris būtų mokėjęs taip taikliai šaudyti iš lanko kaip senis Irimbo – atkaklus ir sékmės lydimas medžiojotas.

Visi tundroje žinojo, kad Irimbo – puikus meistras. Naras padaryti, chorėjų nuobliuoti ar pakinktus, kartį čiumui padirbtį, valtį išskobti, slides padaryti – viską moka Irimbo, meistruantį žmogus tundros žemėje.

O dar Irimbo mokėjo né nesustojęs arkanu sugauti bėgantį elnią. Ne kartą vienas pats įveikė lokį, taikliai šaudė į skrendančias žąsias, antis. Žiemą statė po ledų tinklus, gaudė eršketus, didumo sulig žmogumi, riebius čyrus, plačiašonę pelede.

Mokėjo Irimbo būgnui skambant dainas dainuoti. Jo dainos skrido bekraštėmis tundros laodomis, gluosnių tankynėmis, tundros retamiškiu, virš kalvų, tolyn nuo čiumo liejos, sniegynuose pasiklysdamos, upėse ir ežeruose skėdamos.

Bėgo dienos, vasarą keitė žiema. Ne kartą krito ant žemės sniegas, ne vienus metus plaukė ledo lytys į šaltas jūres marias. Išgirdo kaimyninių stovyklų jaunikiai apie senio dukterį, apie gražuolę Narą. Ligi to laiko išaugo mergaitė

už eglę aukštesnė. Naros antakiai – lyg lankai, blakstienos ilgesnės nei strėlės. Lieknesnė už chorėjų buvo Nara, veidas už aušrą skaistesnis. Ant krūtinės, it dvi upės, krito dvi juodos tvirtos kasos. Nelyginant elniukas bėgiojo Nara, o kai uždainuosis – kaimyninėje stovykloje girdėti. Graži visų nuostabius, tévo džiaugsmui buvo mergelė Pavasaris, senio Irimbo duktė.

Senio čiuman ēmė trauktis jaunikiai.

Sykį balta pūga pakilo sniegas tundros kelyje – greitu itėjas kinkiniu atvažiavo skaisčiaveidis gražuolis. Per jo pėčius kinkinio nematyti. Kojomis jaunikaitis pūga kelia. Pui-kus, greitakojis, aštriažvilgsnis, nelyginant sakalas.

Apie save jis taip tarė:

– Néra mūsų tundroje nei arti, nei toli už mane drąsesnio, atkaklesnio ir stipresnio. Šit neseniai aš vienas pats meskau užmušiau.

– O su Saule ar galėtum lygintis? – paklausė jo mergelė Pavasaris. Ir pridurė: – Saulė už tave geresnė!

Sumišo gaves tokį atsakymą-pasisveikinimą plačiapetis jaunikaitis, nutilo, taip ir išvažiavo tuščiomis, tylėdamas.

Kitą pavasarį į senio Irimbo čiumą atvažiavo kitas jaunikis. Tas buvo dar gražesnis nei pirmasis. Aukštas, lieknas, akys ugnimi dega. Žingsnis tvirtas, tarsi visą tundrą galėtų pėčias apeiti, greičiau nei su elniais.

– Néra pasaulyje greitesnio už mane ir manuosius elnius, – pasigyrė jaunikaitis seniui Irimbo ir jo dukteriai. – Jeigu norite – ligi žvaigždžių nuvažiuosiu, pagriebsiu vieną žvaigždę ir grįšiu atgalios!

– Bet Saulė vis tiek už tave geresnė! – atsakinėjo Nara. Drąsusis vadeliotojas sulig tais žodžiais nutilo ir išvažiavo į savo stovyklą tuščiomis.

Atvažiavo ir trečiasis jaunikis. Jis taip tarė:

– Gražuole Nara, ieškok nors šimtą metų, nors du šimtus, bet jaunuolio skambesniu balsu nei maniškis, gražesniu balsu nei maniškis niekur nerasi.

Bet gražuolė Nara kartojo:

– O su pačia Saule ar gali susilyginti?

Nuleidę žemén akis, išvažiavo tuščiomis ir šis jaunikis.

Bėga dienos ir naktys, žiemą keičia vasara. Ne kartą krito žemén sniegas, ne vienus metus nešė upės ledus į šaltas jūres marias. Ir tarė kartą tėvas gražuolei dukteriai:

– Matau, kad tavo širdis nepažista meilės, nenori tavo širdis nieko mylėti. Negerai, dukrele. Aš jau senas. Netoli metas, kai visam laikui iškeliausiu į tundrą „gervuogių rinkti“ (mirsiu). Štai ir nerimsta mano protas: „Kas iš karžygų mane pakeis? Ar bus vyras tavo čiume?“

– Tai Nara tėvui atsakė:

– Tėve, tu stiprus kaip vėjas. Tu kaip mėnuo, savimi, sa-vi spindeis galis užgožti žvaigždeles danguje. Norėčiau rasti tokį jaunikį, kuris protu būtų į tave panašus, kuris, kaip ir tu, viską pasaulyje galėtų. Žmonėms dovanotų šilumą, šviesą ir džiaugsmą. Aš myliu tik pačią Saulę. Dieną ir naktį, žiemą ir vasarą, rudenį ir pavasari matus ir galvoju tik apie ją, apie Saulę.

Kai Nara viena išeidavo tundron, kai skaisčiaveidė Saulė dieną naktį šildė žemę, mergelė nepailsdama kartojo jai: „Myliu tave, o Saule! Nusileisk pas mane ir dovanok man savo meilę!“

Ilgai stovėjo mergelė prie seno maumedžio, prašė, mal-davo Saulę. Ilgai sėdėjo ant upės kranto, grožėdamasi Saulės atspindžiu vandenye. Ilgai vaikštinėjo po tundrą, šoki-nėdama per kupstus, klajodama po kalvas, ir nepailsdavo šaukti, ištiesusi į Saulę rankas: „O Saule! Ateik pas mane!

Dovanok man savo Meilę! O Saulę! Aš myliu tik tave!“

Ir štai Saulės kamuolys sujudėjo, pasirito kairėn dešinėn, lyg bandytų atsiplėsti nuo savosios vietos. Štai Saulė ritasi, artėja. Vis arčiau ir arčiau, vis žemiau ir žemiau ēmė leistis Saulė.

Pamačiusi tai, labai užsirūstino ir pasitraukė šalin tamsioji Naktis. O upeliai, upytės ir upės uždainavo, sušniokštė, sublizgi, sučiurleno, džiaugsmingiau nutekėjo į jūres. Tundros kalvose, laidose, upių ir ezerų pakrantėse sumirgo gélės, sužaliajo žolė, krūmokšniai, nykštukiniai berželiai, tundros maumedėliai. Tarytum visi jie pabudo iš miegų pabudo nuo šviesos ir šilumos. Toli toli už šaltujų jūrų iškeliau žiemos ir šalnos, pūgos ir šalčiai. Atsigavo, sužydėjo žemę!

Per visą tundrą nuskambėjo džiaugsmas: „Visa tai Nara padarė – mergelė, vardu Pavasaris! Nara atnešė Žemei džiaugsmą. Dėkui tau, mergele Pavasari!“

O Nara, kaip lengvasparnė, greitasparnė paukštė, visa švytėdama, trykšdama laime, jaunyste, gyvenimu, pakilo ant Meilės sparną pas jaunikį – Saulę.

Veltui senis Irimbo kvietė dukterį, veltui per dienas naktis šaukė ją – nebeatsiliepė mergelė Pavasaris. Ir tada neatlaike ilgesio ir skausmo sena Irimbo širdis – suakmenėjo jis, pavirsdamas kyšuliu. O veidu atsigrežęs šis akmeninis kyšulys į Saulę – šviesą. Ištisus metus kasdien šildo ir glosto į Saulės spinduliai.

Kiekvienais metais elniavimosi mėnesį, gegužę, Pavasario ir Saulės šventėje gražuolė Nara šoka laimės šokį. Švelniai šildo Saulė, aplinkui daug šviesos. Saulė pavasari šildo žemę; žemėje užgimsta žaluma, žolė, gélės, visa, kas gyva žemėje, kas patį gyvenimą suka. Akmeninis kyšulys – senis Irimbo – šypsosi po šiltais Saulės spinduliais, džiaugiasi susitikdamas dukterį ir tarytum iš naujo atgyja.

Kasmet Nara švenčia pavasario šventę. Visi džiūgauja, visi dainuoja, šoka šitoje šventėje. Žmogaus žingsnis tada platesnis ir greitesnis. Akyse – laimė. Visur – nauji rūpesčiai. Su pavasariu žmonės vis geriau, vis greičiau darbuojasi: medžioja pūkuotus žvėris, paukščius, žuvis, gano elnius. Darbai rankose tirpte tirpsta. Žmogus savyje daugiau jėgų atranda. Sulig pavasariu jis kiek aukščiau žemės ima vaikščioti. Sieloje – šventė, džiaugsmas, naujos mintys, nauji darbai. Gėris!

Tik senė naktis užmiršta ir nepakviesta į šventę. Todėl pavasari ir vasarą nebūna Šiaurėje nakties. O Nara – Pavasaris tapo gyvybės, meilės, laimės, šviesos ir džiaugsmo žemėje simboliu.

Užrašė Liubovė Prokopjevna Nenjang (Komarova).

Legendą papasakojo Vladimiras (Ivuči) Ivanovičius Jandė, gi-mės Jamalo tundroje, Tiumenės srityje. Nencas. Gyvena Salecharo mieste Jamalo Nencų autonominėje apygardoje. Didelis nencų folkloro žinovas ir rinkėjas. Ši legenda užrašyta, kai jam buvo 65 metai (1987 m.).

Vertė Jurgita Jasponytė

¹ Pimai – vyrų ir moterų kailinis apavas su ilgiais aulais, kailiu išorėje. Dažnai pimai puošiami įvairiaspalviai kailio, spalvotos gelumbės įsiuvis ir raštai. Po pimais mūvimos kailinės kojinės (liptos), kurios siuvamos kailiu į vidų.

² Chaptorka – jauniklių nevedantį ar nevaisingą palikta patelė.

³ Vertinama dėl greito bėgimo.

⁴ Jaučiu čia vadinamas kastruotas elnio patinas.

⁵ Kolčanas – déklas strėlėms (nuo tiurkų kalbos žodžio kopakčan, „turintis auseles“).

⁶ Parnje – nencų mitologijoje ir istoriniuose padavimuose taip vadinama ragana.

Trupinių sezonas. Žmogus arbatinuko galva ir kiti snapai

Neseniai kaip koks maniakas ilgokai stebėjau seną moteritę, išlindusią į savo mažą balkonėlį. Ji barstė trupinius praeiviams, o tie savo mésiniai snapeliais juos nepasidžiuodami lesiojo. Keista buvo ta sena moteriškė, ant kaklo pasikabinusi seną mésmalę. Tikriausiai mésmalė nekélė tiek įtarimų, kiek žmonių lesinimas. Idomiausia buvo stebeti, kai pro šalį eidavo koks nors pižoniško stoto vyriškis su arbatinuko galva, staigiai mesdavo savo krokodilo odos čemodaną ir suklupęs laižydavo nuo grindinio sumaltą batoną. Iš profilio kai kurie turintys arbatinuko galvas atrodydavo kaip grakščios gulgės, tačiau anoks čia pagyrimas žmogui, kuris uždirba tiek, kad gali sau leisti blizgintis veidą arbatinukų blizginimo centre tiek kartą per savaitę, kiek jam tik norisi. Užtat tokie dažniausiai ir būna švytinčios. O kartais netgi užverda.

Moteriškė savo miniatiūriniam balkonėly, kuris buvo panašus į degtukų dėžutę, ilgai stovėjo ir gaudė orą kaip žila žuvis. Pamačiusi einančius vaikus, ji greitai sugrūsdavo į savo mésmalę kaušą vaisinių ledų, paskui dar pridėdavo šokoladinių saldainių ir sausainių. Visa tai sumalusi mesdavo vaikams kolibriškais veidais, o tie puldavo siurbti iš pilkų betoninių gėlių saldū nektarą.

Kai kurie suaugusieji nustumdavo vaikus šalin, paspiravavo koja, protingesni atimdavo mažas kuprines ir visą jų turinį išberdavo ant žemės – kol vaikai rinkdavo savo daiktus, jie sulesdavo ir mažais liežuvėliais išlaižydavo iš tirpusių ledų taškelius. Keista ta erdvė, pagalvojau, vieni vietoj galvų nešiojasi arbatinukus, kiti kedes, knygas ir velniai žino ką, bet tik ne įprastas galvas, kuriose būtų aiškiai matomas akys, lūpos ir nosis.

Tačiau šitokiame pasaulyje galioja savos taisyklės ir dėsniai. Jame niekada neišgirsi bukų ir pabodusi pasakyti „kaip pirštu į akį“ arba „nuo tavės man įsiskaudo galvą“, tačiau visada atsiras žmonių, kurie tiesiogiai supras tokias frazes kaip „man atrodo, kad tu ant pečių nešioji ne galvą, o kopūsta“ etc.

Kiek vėliau stebėdamos tą moterį, kuri pustė trupinius, sugebėjau prisitraukti jos mažą susiraukšlėjusį veidą (kai tai pavyko, pagalvojau, kad vietoj mano galvos pūpsu dideli žiūronai, o gal teleskopas) ir pamačiau, kad jos kūnas tokis pat kaip ir daugelio senų žmonių, niekuo neišskiriantis. Na gal tik apranga. Iš laikraščių pasiūtas sijonas. Ilgas. Iki pat žemės. Net buvau pagalvojės, kad gali jį pri-

minti ir išvirsti per balkoną. Ar ją iškritusių irgi kažkas sulėstę? Maža liemenė, greičiau vyriška nei moteriška. Žalsvos išblukusios spalvos. Su keletu tamšių dėmių, gal nuo kavos ar šokoladinių saldainių. Tačiau tai tik apranga, mūsų sielos kiauto pašiūrė. Idomesnė buvo jos galva. Senos susiraukšlėjusios sniegenos galvutė. Tada tai nustebau. Ne dėl to, kad mačiau toli balkone moterį su sniegenos galva, o dėl to, kad niekada nebuvau matęs senų sniegenų. Pražiūsių, susiraukšlėjusių kaip vandens paviršius nuo smarkaus vėjo.

O ji atrodė rami. Tikriausiai visą gyvenimą masto kaip sniegena, užtart ir barsto trupinius. Bus tikriausiai kokia *sniegengalvė* filantropė, atstovaujanti paukštisikiems rūmams, kuriuose klesti supratimas, kad reikia pasirūpinti kiekvienu žemėje esančiu snapu. Ir nesvarbu – jis geležinis arbatinuko snapas ar mažas mésinis vaikiškas snapeiliukas.

Paskui ji pranyko praskyrusi užuolaidas tarsi Raudonąją jūrą ir nukrypavo kaip vėjo plakama vėtrungė į savo mažytį kambariuką, kuris nelabai ir skyrėsi nuo mažo degtukų dėžutę primenančio balkonėlio.

Kitą dieną ją sutikau gatvėje. Ji kaip ir visi kiti nešiojosi butaforinę staktą, ant kurios vyrių kabėjo butaforinės durys. Tarsi visiems būtų negana to, kad jų galvos iškreipia natūralų realybės suvokimą, tai prie viso to prisdėjodar ir netikros durys. Jų taip pat buvo įvairiausiai, kaip ir galvų. Dėvintys arbatinukus dažniausiai tempė raudonmečio duris. Su gražiais išraižymais. Rankų darbo. Žmonės su *tumbom vietoj galvų* nešiojosi šarvuotų durų imitacijā. Tarsi visas pasaulis būtų tik imitacija. Plastikinis vėjo malūnėlis, kuriam suktis užtenka dirbtinio vėjo.

Tos durys buvo tarsi asmeninės erdvės saugiklis. Jei kas norėdavo ką nors užkalbinti, privalėdavo pasibaladoti, o tas, kuriam būdavo beldžiamasi, ne visada naudodavosi bibline tiesa „belskis ir tau bus atidaryta“. Jis pažiūrėdavo pro durų akutę ir jei jam patikdavo matomas daiktas, atardyavo duris. O jeigu nepatikdavo, tai sakydavo, kad asmeninė erdvė per ankšta tokiam dideliam daikti.

Ta sena moteriškė tampėsi su savimi mažas dureles, nes pati buvo visai nedidukė. Kaip paukštukas. Maža susiraukšlėjusi sniegena. Jos durys buvo paprastos. Visai nemimantrios. Likusios nuo senų laikų, kurie buvo panašūs į žariją. Apkaltos kažkokia medžiaga. Padailintos geleži-

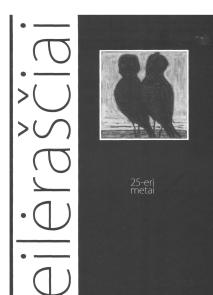
nėm sagutėm. Šias jungė vielos, sudarydamos tam tikras geometrines figūras, kokių Pitagoras net nesapnavo. Tos figūros buvo panašios į tokias, kurios egzistuoja tada, jei suvoktume mus supančias figūras kaip nesančias.

Senas žmogus, senos ir durys, pamaniau. Tai sniegenai retai kas belsdavosi į asmeninę erdvę. Tiesa ta, kad išvis niekas nesibelsdavo. Ji neturėjo vaikų. Niekada neteko žieduoti paukščių. Neturėjo vyro. Kažkada seniai gal ir gyveno su kokiu žmogumi, kuris turėjo katino galvą. Tačiau kaip ilgai gali tverti sniegenos galva su katino galva. Tokie vyrai dažniausiai būna dideli valerijonų mėgėjai ir labai kandūs. Tiesiogine šio žodžio prasme. Tad greičiausiai jį išvarė iš savo mažo butelio. Ir liko vienut vienutėlė. Buvo *isipaukštinusi* mažą pelėdžiuką su vaiko galvute, tačiau pasaulis yra žiaurus. Jis nepripažista ir netoleruoja kitokių. Tas vaikas ir buvo būtent tokis. *Kitoks*. Tad vieną gūdžią naktį, neištvrēs vaikų su paukštisikom galvom patycią, išskrido į mišką. Iki šiol girdisi naktimis, kaip jis ūkauja ir lieja savo liūdesį tarsi upelį tarp erdvės krantų.

Kažkada dar tą vaikutį matė senas medžiotojas. Vietoj galvos auginantis seną kailinę kepurę, apėjusią pleiskanom. Greičiausiai tas gyvūnas jų turėjo, o ne senis. Tačiau ir taip aišku, kuo viskas turėjo baigtis. Visi žinome dainele „Išėjo tévelis į mišką“.

Senai moterélei nieko daugiau ir nebeliko. Tik mažas balkonėlis ir butukas, ne ką didesnis už balkonėlį. Liko prisiminimai. Vaikystės nuotraukos. Pirmoji plunksnų sruoga, kvepianti vaikyste, saugoma mažoje medinėje dėžutėje. Vaiko narvelis, kurį vakarais supdavo ir čiulbėdavo *narvelines*. Ir dar ta sena mésmalė, kurią pirmąkart pamaciai kabant jai ant kaklo, kai lesino praeivius trupinius. Jie lesė ir lesė, ir lesė... Ir neįmanoma žinoti, ar nelesame mes. Ar mūsų galvos iš tikrujų tokios, kokias matome veidrodžiuose. Kodėl mes jais tikime. Jei netikite manimi, o tikite Dievu, tai galiu pasakyti, kad angelai irgi paukščiai. Visi paukščiai, kurie skraido, bet ne visi žmonės, kurie vaikšto. Žvilgtelkit į veidrodį. Tik nenustebkit, jei vietoj jūsų įprastos galvos bus sidabrinis arbatinukas arba maža rausva sniegenos galvutė. Visa tai įrodys tik tai, kad moka te gerai slapstytis, bet ne gyventi. Kol vieną dieną jus sules jūsų pačių veidrodžiai.

ERNESTAS NOREIKA

Anonimas apie Anonimą

Pasirodė tokio Anonimo knygutė „Eileraščiai“. Trečiajame jos puslapelyje sakoma: „anoniminis / autorius / skaitojojams / pateikia / penkiolika / eilėraščių.“ Tasai Anonimas tiems, kas įdėmiau sekā dabartinę lietuvių poeziją, turėtų būti gerai pažįstamas: tai išties žinomas ir aukštos klasės poetas. Ir tuos eileraščius jisai skelbia jau nebe pirmą kartą: gal tre-

čioje ar ketvirtuje knygelėje. Štai turint galvoje ir truputį bešališkai pamąscius, išryškėja du nestandardiniai Anonimo judešiai: nestandardiniai, manyčiau, ne tik lietuvių literatūroje. Pirmasis: žinomas autorius nori būti nežinomas! Ar pasitaikyta mūsuose tokio reiškinio? Juk paprastai metamos visos jégėlės, kad tik kaip nors būtų pranešta pasauliuo apie save, savo asmenį. O čia – judešys į visai priešingą pusę. Antrasis: jau kelintą kartą iš eilės spausdindamas nemenka dalimi tuos pačius kū-

rinius, Anonimas vis mažina jų skaičių. Dabar beliko penkiolika. Taip jis tarytum stengiasi surasti tuos keletą (ar keliolika) auksinių, kurie, pasak žinovų, ilgainiui ir telieka iš didelių autorių kūrybos. Pas mus tai irgi negirdėta neregėta! Ir tikroji kultūrinė šiudviejų judešių prasmė, manau, paaiškės ne iš karto.

O eileraščiai išties puikūs. Jie atitinka visus mano susiformuluotuosius gero poezijos kūrinių standartus. Pirma, čia jungiasi konkretus laikas bei vieta su belaikė-

mis ir bevietėmis erdvėmis. Antra, eileraščiai yra daugiplaniai, mislingi. Trečia, Anonimas gražiai manipuliuoja kalba... Štai vienas tų eileraščių: „Džiūsta ir / Laukia eilinio / Sezono žiemos / Žirmūnų šešėly / Sukrautos / Prarabo / Konfucijaus / Malkos.“ Knygelei tikrai prideda skonio Valentino Antanavičiaus kūrinių reprodukcijos.

KITAS ANONIMAS

Redaktorius: Žydrūnas Drungilas (zydrunas.d@gmail.com).
Dailė: Aistė Paulina Virbickaitė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Direktorė: Lina Černiauskaitė.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.
Savaitraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.

ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1670 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinų g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.
„Šiaurės Atėnus“ remia: Kultūros
rėmimo fondas; Spaudos, radio ir

televizijos rėmimo fondas 2012 metams
suteikė 100 000 Lt paramą projektui
„Šiaurės Atėnai“: kūrybos ir kritikos paralelės“
(p. 1–3, 8–12).

**Redakcijos ir autorių nuomonės
nebūtinai sutampa.**

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

